د لوی څښتن په نامه

فلسفه

داسې لږ له فلسفې

د پښتو نړیوالې ورځې ته

د ۲۰۲۰ ز ک جون میاشت

راټولوونکی: ډاکټر محمد میرزا شینواری

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوي ښبـتن په سـتر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابپېژندنه

د کتاب نوم: فلسفه

راټولونکی: ډاکتر ماخان میرړی شینواری

خپرندوی. کتابتون. کوم Ketabton.com

د خپرولو کال جولای . ۲۰۲۰ ز ک

د راټولونکي برېښناپته:

smakhn1946@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سریزه الف
فلسفه ۱
د یوه فیلوسوف ادعا ۳
فلسفه څه شی دی؟ ۴
تېزې ۵
انتیتېزې ۷
هیوپوتېزې ۹
د کانت هیوپوټطزې سره د حکم بڼه ۱۳
په افانستان د روغې راتګ عملي بېلګه ۱۵
هغه ویونه چې روښانونه غواړي ۱۷
د سوچه هوښیارتیا فکري توان انتینومي ۱۹
.... دویمه برخه ۲۵
فورمال لوګیک ۳۲
لوګیک یا لوجیک ۳۴
د شمېرپوهنې سم اند ۳۶
د راټولوونکي لیکنې او ژباړې ۴۲
د راټولوونکې ژوند ته لنډه کتنه ۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف

سریزه:

د دې لیکلنې سره توکلي مخامخ شوم. زړه مې نه وو، چې له فلسفې سره ځان بوخت کړم، خو سره له د ې مې هم دا یو څو فلسفي لیکنې له الماني څخه له تاسو سره ګډول زړه وغوښته. په دې خو پوهیږو، چې فلسفه یو په زړه پورې د لوست خوندیونې لري او ډېرې خبرې پرې کېدی شي.

دا څه چې له تاسو سره ګډوم، هیله ده، چې داسې ستاسو د خوښې لامل به شي. فلسفه کې تل اندونه سره بدل وي، خو دا زه چې تاسو سره ګډوم، دا ما د الماني لیکوالانو لیکلې له تاسو ګډول دي، چې ماته یې هغه لیکنډول خوند راکړ او هیله لرم، چې ما به دا داسې لږ څه د بنسټ لیکنې په څېر نه، خو داسې ورنږدې خوند به ترې واخلی.

زمالیکنې دباندني ویونه کم لري او له دې امله هم هیله ده، چې تاسو د ورسره نابلد په څېر ستړي نه کړي.

ګرانو لوستنکو: زه هڅېدلی یم، چې زما لیکنې ډېرې ټولپوهوړ ولیکم، خو داسې که نه وه ما ته به خښنه وکړی.

په دې لیکنه کې – لکه په نورو کې – زه هڅېدلی یم، چې فلسفه هم په پښتو، دا پهدې مانا، چې ساده او پوهوړ ولیکم.

دا یوه له څېړونکو رانیولې پوهنیز د پرېخبرو څه دي، چې زما له اند او عقېدې سره سر او کار نه لري. دلته ما دا لیکنې راټولې کړي او ډېرې خوندورې راته برېښي، چې زړه مې تاسو ته د دې وړاندې کېدل په مینه وغوښتل

ما غوښتل چې دا فلسفي ویونه سره رایوځای او تاسو ته یې د پښتو ترې پ،هېدنې سره برګ اندې کړم، خو د لاسه مې پ،ره نه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه Philosophie

نوموتي یا مشهور فیلوسوفان:

په څېره کې کېږ پلاتون د خپل زده-کوونکي ارېستوتالس سره

په خواشینۍ باید ووایم، چې هغه څېرې ورانې

شوې وې او له دې امله ما نه شوې پورته کولی.

داسې لږ څه له فلسفې:

په فلسفه (زړه یوناني کلیمه φιλοσοφία ده یا وی دی، چې د *philosophía* سره لاتین شوې اوټکې په ټکي یا وی ییزه مانا یې ،، مینه وهوښیارتیا ته،، یا ،، د هوښیارتیا سره مینه،، ده) کې هڅه کیږي، چې نړۍ او انسان په ټولو یوګونوالو، تر بنسټه وپیژني، روښانه کړي او پرې وپوهیږي.

د نورو پوهندسیپلینونو څخه فلسفه په دې کې ځان بیلوي یا د نوروپوهنو سره له دې لارې توپیرلري، چې په یوه ځانګړې ریښه کې او یا ټاکلې متودپوهنه کې رابنده نه وي، بلکه د هغې پوښتنکونه او د هغې ځانګړنې هغې ته تلنډول د هغې د الاتو ډېرډولوالي شیانورشوګانو د رقم له لارې کرکتریستیکي یا تیوپیکي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې زړیټکي سم اند (د سم اند اړوند فکري پوهنه)، اېتیک یا اخلاق(د سم کړنلار پوهنه) او میتافزیک (د شتون او رېښتینوالي لومړنیو دلایلو پوهنه) دي. نور سټډسپلینونه پیژندنتیوري او پوهنتیوري دي، چې دوي د پوهیدنګټنویا پوهیدنلاس ته راوړنو، په ټولیزه توګه همداسې په ځانګړي توګه د بیلابیل یوګونپوهنو د پوهیدنډول امکانات دي.

پیلراوړنه یا پیلامه:ستونځې شته، کومې چې د ټیک پوهنو د مرستې سره هم په کار نه یا نه پوره اچول کیدی شي:

د دې پسې پوښتنه چې څه شی ،، بد،، او،، ښه ،، دی، ،،

.... ۲ ....

حقوالی(؟)،، څه مانا لري، ایا خدا(ج) (خدای مې دې نه ګوناه کاره وي،د فلسفې څیړنه ده)شته، ایا انسان یوه نه مړه کیدونکې ارواح لري اویا ،، د ژوند موخه،، څه شی دی.

همداسې کیدی شي د پوښتنویونو بل ټولګی د بیلګې په توګه پیداښتي پوهنې وي:

-- بیولوژي په حقیقت کې د ژوندیو نړی څیړي، خو دا نه شي ټاکلی، چې د دې ژوندي ،، شتون،، څه سر ته رسوی، ایا او کله دژوندیو اورګانیزمونو(غړو) د مرګ اجازه شته یا د انسان ژوند کوم حقونه او مکلفیتونه خوندي لري.

-- د فزیک او د شمیرپوهنې سره کیدی شي پیداښتي قوانین یا لارې وویلی یا افاده کړای شي یا روښانه کړای شي، خو پوښتنه، چې ایا پیداښت بیخي د قانوني لارې جوړ دی، دا کوم پیداښتي پوهنه بیخې نه شي ځوابولی.

-- حقوقپوهنه څیړي او کره کوي، چې که یو څه د قوانینو سره په همغږی پیښیږي، څه شی چې د غوښتنو – یا هیلوسره سم قوانینومنځ پانګه کیدی شي، دا د هغې له بندیز یا چوکاټ اوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ټولیز نه ځانله د هر یوګونپوهنې ، بلکه بنسټیزه پوښتنه راپورته کیږي، چې موږ له دې لاسته راوړي پوهې سره څنګه ځان برابرولی - یا سمولی شو.

-- له دې سره پوښتنې شته، چې د فکرکولو پولې لمسوي، لکه دا پوښتنه، چې ایا دا په همدې سترګورپ کې ځانیز- یا ځانله حس کړی ربښتیاوالی هم په ریښتونې شتون لري.

په ټولوداسې حالتونو کې د یوګونو پوهنو روښانه-ونو مودل له وپینو پاتیږي یعنې څه نه شي ویلی، دا فلسفي پوښتنې دي.

یوناني فیلوسوف پلاتون Platon(348/47 – 428/27 د عیسوي وخت د مخه) له دې امله په دې څیره (که غواړې-تصویر) کې شک پیدا کړ، کومه چې انسان پخپله له ځانه او له نړۍ ورکړی وه.

په خپل نوموتي یا مشهورکتاب سمځورته یا د سمځې سره برابرHöhlengleichnis کې هغه د نور څنک د عادي انسان رابندې یا محدودې احساسونې توانوالی او پیژندتوانوالی داسې راګرځوي یا هنداره کوي.

.

.... ۳ ....

دوي د خپل برابر یا ورته سره څنګ په ځنګ لړۍ په یوهمځه کې ناست، ټول په یوه ډول تړلي، داسې چې دوي سیده مخا مخ د سمځې دیولونه خپل مخ ته کتلی شي(لنډ خپل مخ ته دسمځ ډیولونه ګوري). یو وور رڼا ورکوي، چې هلته د سمځې لرې برخه د انسانان شا ته بلیږي. د انسانان اود وور منځ کې – دا هم د دوي شاته- یودیوال، چې د هغې شا ته بیلابیل شیان وړل او په خوزښت راوړل کیږي، چې دیوال جګوي او هغه سمځدیوال په ځیر کتنه انسانانو ته د خوزنده سیوري په ځیرځرګندیږي.

د دیوال شاته د دې وړنوغړونه او کشار یا کشپش دې پرلپسې د دیوال تړلو انسانانو سترګو ته مخامخ هم باید همداسې د سیورو پرمخوړلو یا د سیورو مخ ته وړلو په ځیر باورولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ې صحنې سره پلاتون موږ ته څرګنده ،، رېښتونی،، نړۍ له سمڅې دباندې د لمر په رنا کې په مخامخول یا تضاد کې راوړل یا کونترستونه kontrast کې راولي اود دې هنر کلیمې له لارې موږ ته پوهوړکوي یا رانښايي، چې ولې فیلوسوفان رېښتیاوالی، دا په دې مانا چې حقیقت ته نږدېوالی انساني احساس یا رښتیانیولي په پوښتنه کې راولي.

د یوه فیلوسوف ادعا

د یوه فیلوسوف ادعا دا ده، چې خپل ځان اونړۍ ازماېښت ته اچوي یا ازمايي. شیان هم کوم چې زیات کسان يې د هرو مرو یا پخپله ترې پوهیدنې او ورکړل شوي ګوري، په فلسفه کې له سره پوښتل کیږي، د شک لاندې راځي او ازمایل کیږي- د بیلګې په توګه پوښتنه، چې ایا،، رښتیاوالی،، یا ،،حقیقت،، په خټه یا په رېښتونې داسې دی، لکه څنګه يې چې موږ رېښتیا نیسو. ،، موږ څنګه باوري کیدی شو، چې دا څه موږ ګورو، رېښتیا شتون لري؟،، ، یو فیلوسوف له ځان داسې پوښتي. داسې دې سوکراتس هغه خورا خوره شوې یا نوموتې یا مشهوره غونډاله هم ویلي وي، چې: ،، زه پوهیږم، چې زه نه پوهیږم،، - یو شعوري مخامخوالی(تضاد) دی، ځکه چې دی څنګه پوهیدی شي، چې دی د خپلې وینا له مخې بیخي نه پوهیږي؟

داسې فلسفي پوښتنې تل ستونځمنې دي او تل ګرانې یا دزړه پورې نه دي- دوي کسان په شک کې راولي او خپل نړۍ لید په لړزه کې راولي. هغه رېښتیا پسې هڅاند انسان دې د سره یا پیله – زیات نارامه- لید له لارې په نړۍ نوموتې لیدني یا مشاهدې(؟) لاس ته راوړي اوله دې لارې یو ،، ریښتیا هڅانده،، ، ،، حقانیت،، یا ،،ډېر ښه،، ژوندوکړای شي یا مخ ته بوزي.

Der hermeneutische Zirkel: Das Ganze als Summe seiner Teile

هرمینوېتیکې ګردۍ(دایره): ټول د هغه د برخو زیاتون یا جمعې په څیر.

.

.... ۴ ....

په داسې ترڅ کې چې یوګونې پوهنې د ټاکلو الاتو د پوهیدلو سره موخه-ور بوخت دي، هرمینوېتیک پخپله د پوهیدنې پوهنې سره بوخت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی هرمینوېټیک د زاړه یوناني وی hermeneuein څخه راوتلی. دا کړنه یا فعل د ،، روښانول، وړاندې کولو،، - هرمینوېټیک له دې سره په لړې موخې یوه د وړاندې کولو لار ښايي.
دا هم یواوړده د خبرو څه دی، چې هرومرو به د لوستونکوله پاره په زړه پورې وي او د ن ج له لارې مېندلکیدی شي.

فلسفه څه شی دی؟

د فلسفې په هکله د اروپا د غوره فیلوسوفانو اندونه:

نه شي کیدی چې ،، فلسفې،، ته ټولیز باوري پیژند ورکړ شي، ځکه چې هريو ، چې فلسفې کوې یا -وايي، هغه هر یو د شیانو په هکله خپل اند ته وده ورکوي. له دې امله پورته کړلو پوښتنو ته نږدې دومره ممکن ځوابونه شته. لکه فیلوسوفان.

Carl Friedrich von Weizsäcker کارل فریدرېش فون وایځیکر یوځل داسې ویلي یا فرمولبندي کړې: فلسفه پوهنه ده، چې په هغې څوک خبرې نه شي کړی، بې له دې چې دا پخپله مخ ته بوزي یا سرته رسولو هڅه وکړي.

اریستوتلس: – ARISTOTELES: *Metaphysik* I 2, 982 b 12

له دینونو ، دیني ټولنو او نړی لید څخه په بل ډول فلسفه د پورته ،، فلسفي،، یادشوو په کار اچونې بل ډول پوښتنو کې ځانله په هوښیارتیا تکیه کوي، دا په دې مانا چې راشنل یا فکري دلایلو، چې نور د مخه نیونې (لکه د بیلګې په توګه په یوه ټاکلي مخ ته پروت درس یا پوهنه باندې عقیده) نه غواړي.

پای یادونه:

دا چې ما د مخه څوفلسفي اړونده لیکنې راټولې کړې وي، نو له دې امله دا لیکنه، خو:

د نورو پرمختللو ژبو په ویپانګو او لیکلتوان موږهلته پوهیږو، چې ورسره مخامخ شو اوڅه ترې رانیسو. د دوي د ډېرډوله ویونوله پاره په زیات وخت کې په پښتو کې یوه مانا پیداکولی شو، خو موږدا د خپلې ژبې لوستونکوله پاره داسې چمتو کولی شو یا داسې باید چمتو کړو، چې پرې وپوهیدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ليکنې راټولونه اوليکنه-په ځانګړې توګه د غونډالو چمتوکونه- راته پوره له ستونځوډکه وه، هيله ده، چې ګران لوستونکي به يې له لوستلوسره ستونځې ونه لري.

زه خو مسلکي نه يم، کيدی شي يومسلکي کس دا په اسانۍ سره راټول اووليکلی شي.

.

.... ۵ ....

ډاکتر ماخان ميرې شينواری

تيزې Die **These**

يادنه: ما چې زموږ د ځوانو ليکوالانو ليکنې د هيوپوتيزې په هکله ولوستې او وليدې. دوی يې په فرضيه په پښتو يې نيونه ده، خو دا موږ ترې پوهيدونې فرضيه نه ده او له دې امله به داسې ويونه همداسې په خپله خټه ليکني پرېږدو او نه به يې پښتو کوو. دا يوه اوږده او خېړنيزه منځپانګه لري، چې موږ بيا دنورو ستونځو سره مخامخ کوي.

زه په دې اند يم، چې هغه زيات څه سره چې مسلکي وي او يا يې په پيداښتي توګه پښتو انډول نه شي پيداکېدی يعنې دا ويونه په خټه کې هم پيداښتي نه وي، نو هغه دې همهغسې پرېږدو او پښتو کوو دې يې نه.

تيزې Die **These** (زړه يوناني کليمه ده *thésis* θέσις المانی (Behauptung ، aufgestellter Satz يو ښوونيزهِ_غوښتنه (غوښتنه يا ثبوت، چې ښوول کيږي) يا يوه لارښوده غونډاله ده. مخامخ غوښتنه يې کيدی شي Antitheseانتيتيزې وي.

د مخه راوړنه: دا غوښتنه په ليکنه کې شوې وه، چې دلته څه زياتيدی او کميدی شي. دا مې ځکه وليکه، چې دوی هم لا تراوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېرو داسې پوهنيزو شيانو کې تل د نوي څه سره مخامخ کيدی شی، ځکه دا ورته بسيا نه کوي.

پيژند: يوه تيزې يو اند يا فکر او يا يوه غونډاله ده، چې د هغې سمون يوې ښوونې ته اړتيا لري. د يوې تيزې ليکونکی رښتياغوښتونی دی. که تيزې د ښوونې جوګه نه وي، بايد دا وغورځول شي. په بل حالت کې کيدی شي په تيزې ودريږي يا تيزې کلکه ونيسي. په ټوليزه توګه يوه تيزې يوه وينا ده، چې له يوه ګډوله څخه هغه غوره له وينا څخه پراګماتيکي رامخ ته کوي همداسې باوري کيدو ته يې بايد راوړي. که يوه تيزې ناسمه وي، نو نه شي کيدی چې کوم ډول ښوونه يې هم په دليل ودانه کړی شي. د ښوونې تګلار هم د هغه اړونده ډول لارو په واک کې ده (لاندې وګوری).

د يوې قضيې او تيزې منځ کې توپير د وينا پوهنې په براګماتيکي چاپيريال کې پروت دی.

.... ۶ ....

يوه کارتيزې يوه ځغلنده ايښوولشوې يا منځ ته راغلې تيزې ده.

د تيزې، قضيې(تيورېم) اوتيوري منځ کې توپير به اوس د يوې بيلګې په بنسټ انځورشي:

- تيوري يا نظريه: ميکروايکونوميکي تيوري د او په کې يوګوني اقتصاد سره ځان بوختوي.

- قضيه يا تيورېم: د ميکروايکونوميکي د باورورشو تيوري په دننه کې فرمول شوې Coase د داسې نوموتې **Coase-Theorem** (دا د ميکرو ايکونومي بنسټيزتيورېم (بنسټېزه قضيه) دی). دا روښانه کوي، چې – د تيوري د ټاکلو شرايطو لاندې – مارکيټونه د افراطي افکتونو سره چليږي (په ملي اقتصاد کې سړی د اکسټرېم افکت externen Effekt (دباندېوالی) لاندې د ناانډوله اېکونوميکي پرېکړو اغيز په نه-برخه لرونکو په نخښه کوي، نو اغيز، چې هغې له پاره هيڅڅوک (ښه يې : بې له هيڅ) پيسی نه ورکوي يا يو برابروالی لاس ته راوړي).

تيزې: اوس يو بل پوه(عالم) هم غواړي يوې باوري قضيې ته وده ورکړي اود دې له پاره يوه تيزې منځ ته راوړي، چې دا لومړی بايد وښوول شي. که دا تيزې پخپله په ځان کې پوهنيزه د منلو – نه منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(که غواړي: جنجالي) وي همداسې په منلو-نه منلو (یا رښتیا-نارېښتیا) بنسټېنیونو ودانه وي، دا په لومړي ځل کې یواځې یا فقط داسې په نامه کارهیوپوتیزې (هیوپوتېزې وروسته وګورۍ) جوړوي.

د تېزې د وی یا کلمې تاریخ: دا د تیزې کلمه یا وی د انتیکې فلسفې زېږنده ده. په یوه دیالکتیکي خبرو اترو یا بحث کې دا کلیمه د پوښتوني اند انځوروي (دا د XYZ حالت دۍ او یا د XYZ حالت نه دۍ)، کوم چې دی یو د بل سره خبرو یا مباحثې وختورشو کې وساتي یا ولري. په پوښتنه – ځواب –لوبه کې دا د پوښتوني څخه د پوښتنکونکي موخه ده، په هغه کې چې دی(پوښتنکونکی) هغه (پوښتونی) په مخامخ خبرو کې راګیر کړي یا راونیسي. له دې امله اریستوتلس په دې اند دۍ، چې په دیالیکتیکي یود بل سره یا یود بل مخامخه خبرواتروکې سم اندیزه پایونه تمرین شي یا تمرین کړي. په دې موخه نو تیزې د یوې غوښتنې راوړنه ده.

کله کله تیزې د ډېرو له پاره یو اورلګیت دۍ، لکه په ۱۵۱۷ ز کال کې د مارتین لوتر ۹۵ تیزې د هغه وخت د کلیسا په هکله (په دې به نورې خبرې نه کوم، خودا به په یاد راوړم، چې دې تیزونو یواوړد جنګ منځ ته راووړ).

ایمانول کانت په څلورو Antinomien der reinen Vernunft په سوچه رښتیا انتینومیو(که وخت وو،نودابه هم ولیکم. پوره په زړه پورې دۍ) کې تیزې د انتیتیزې سره مخامخ کړه یا مخامخ ولیکله. کانت د دې له پاره دلیل راوړ، چې سړی تیزې همداسې انتیتیزې ښه مدللې کولی شي. له دې امله نشي کیدی چې تیزې او همداسې انتیتیزې سمې وي. له دې زیات سړی اړینډوله د هوښیارتیا په مخامخوالي یا تضادونو

کې راګیر کیږي، که دا په ارواح باندې، دا نړۍ په ټوله کې یا خدای(ج) (پسې) فکروکړي او د بیلګې په توګه د خپلواک غوښتنو(تیزې) یا د دیترمینیزموس(ټاکلتیا یا ټاکلوالي) Determinismus(انتیتیزې) دلیل راوړلشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دیترمیناري، کره کونه، پولې اېښوونه، رابندونه(محدودونه)) داسې اند دی، چې ټولې پېښې – په ځانګړې توګه راتلونکي هم- د دمخه ورکړ شوو شرایطوسره یواځني کره – یا ټاکلشوي دي. مخامخ تیزې Indeterminismus)) په عقیده ده، چې ټاکلې پېښې شته، چې دوی نه یواځني د مخه ورکړشووشراطو له خوا ټاکلي دي، بلکه ناټاکلي دي.

پوهان ګوتلیب فیښتې Johann Gottlieb Fichte یې په مخامخ د ټولو پوهنیزپوهنو (علمي پوهنو) بنسټ Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre د سینتیزې له لار برابر د تیزې او انتیتیزې په مخامخوالو (تصادونو) کې لټول کیدی شي. فیښتې د تیزې، انتیتیزې او سینتیزې لوبه د کلیمو یا ویونو زه او نه- زه مخ ته کړه.

Synthese سینتیزې(یوناني: رایوځایکونه، یوځای ایښوونه، تړنه):

سینتیزې د دوه یا ډېرو توکو(جوړښتبرخې) و یوه نوي یوون یا یووالي ته یوځاي-ایښوونه په نخښه کوي.

انتیتیزې Antithese

دا د انتیتیزې وی یا کلمه په ټولیزه توګه یوې پیلغوښتنې ته یو مخامخغوښتنه په نخښه کوي. له دې سره دوه ویونه، کلمې، جمله- یا غونډالیبرخې یا غونډالې- یود بل سره مخامخ کیږي، چې په خوندیونه یا منځپانګه یا موخه کې یوبل ردوي.

.

پیژند: یوه انتیتیزې څه شی دی؟

په یو له بل توپیرېدونکو بڼو او اووښتونو یا بدلیدونو یو ژبنیز پیداښت، په هغه لاندنی سطحه یا هواره، د دوه یوبل ردوونو ویناوو یو مخامخوالی دی. د نورمال ورځنیوویناو پرته یا څنګ کې له ټولو د مخه ورکړ شوي شعر کې را پیداکیږي، چې زیات وخت هلته ځای په ځای کیږي، د دې له پاره چې یوه خوندیونه یا یو څه غوره راوباسي یا راوتلي وښايي.

تنظیمکونه: دا چې انتیتیزې د اوکسیوم او چیازم پوښتنې-ځواب موادو سره خپلوانه ده، نواړیین بولم، چې په یوه جدول یا لښتکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دوي سره مخامخ کړو،نو د دې دريو ريتوريکي موادو اود هغوي غوره پيژندنخښو ته اړتيا ده.

.... ۸ ....

پوښتنه- ځواب(؟)..... بيلګه ....رامنځ ته کيدنه..... جوړښت

اوکسومورون ....بربنډې پټې خبرې..... کم ....دوه مخامخويونه

.... زيات په لوريک، .. تړلي

.... لړ په شعر کې......... يوبلپسې راځي

چيازم. ... نن لا نه .... زيات په لوريک .... دوه جملبرخي همغه له سره

.... مګرهوسباته.....اولړ کله،کله په شعرکې... يود بل مخامخ پرلپسې راځي،

.... خوندي وينا توانمنده کيږي.

انتيتيزې...اند غوښتونې ده......زيات...........دوه مخامخ منځپانګې

...........خو غوښتنه کمزورې...زيات په شعر،.. سره مخامخ کيږي

.... په لوريک هم.............

په پورته کې به يو څه لړ روښانه کړو:

د انتيتيزې بڼې:

دا يوه لار ده، (نسبت استثن) و ځانګړنوالي ا ته يا دا يوه لار ده و ځانګړوالي ته، چې دا درې پيژندنخښې هممهال وکارولشي. دا چې وی انتيتيزې خورا ډېر خونديونې لري لکه دا خپلوان ويونه، کوم چې په لښتکي کې ښوول شوي، نو د انتيتيزې دننه- کاتيګوري ته اړتيا ده.

١ – ناسمه وينا د سمون سره

بيلګه:

تيزې: ورځ ښکلې ده، څکه چې لمرروڼ بربښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتیتیزي: دا ورځ خو ښکلي نه ده، پای یې(بالاخره) (ورینګي) وریږي.

دا چې لومړې وینا کې ربښتیا نه ویل دي، نو په دویمه جمله کې د یوه سمون په مرسته رد شوه.

د غبرګوالي سره ګډوله کونه

بیلګه: په کینه کیدل یا قهرېدل لنډ دی، پښیماني اوږده ده.

(فریدریښ فون شیلر. زنګ)

.... ۹ ....

د غبرګونوالي سره شاعر غواړي خپله وینا لاندېکرښیزه(د لاندې یې کرښه راکاړي) کړي، چې دوه منځپانګیزې یوبلردوونکي شیان یود بل مخامخ ځای- په-ځای کړي.

۳ = ګډوله-کونه د چیازموس سره

بیلګه:

هنر اوږددی

او لنډ زموږ ژوند دی.

(یوهان ولفګنګ فون ګوېتې،فاوست کې)

د ژوند لنډوالي غمیزه شاعرلیدوړکوي د هغو شیانو مخامخ، کوم چې ژونداړزښته او ښکلی کوي. له دې سره دی د دواړوتوکو منځپانګیزه وینا جګوالی ته رسوي. د دواړو بیتونو ځلورلاریز –یا صلیبي ډوله ودانولو له دې سره د ویونکي غمجن حالت لاندېکرښیز کوي.

یادونه: لږ تر لږه په الماني ادبیاتوکې چې یووی یا جمله یا لنډ څه چې غوره وي، له دې څخه لاندې کرښه راکاږي، چې ما دې ته لاندې-کرښیز یا لاندېکرښه کیدونکي او...ویلي. تاسو یې چې هرډول بولی.

ډاکتر ماخان میږی شینواری

هیوپوتیزې **Hypothesis**

د مخه راوړنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما خپله ليکنه د الماني ادبياتوځخه رانيولې او له دې امله به نومونه هم له المانى رانيول شوي اويا الماني وي.

زموږ ستونځې دا هم دي، چې مورد ډېرو مسلکي لاتينويونوسره بلد نه يو او داسې په سم انديزډول يې هم نه پوهيږو، موږيواځې داسې نږدې انډول ورته ټاکلی شو او يا شننيزه روښانه-ونه يې ورکولی شو. ځنې
مسلکي د مانا ډک ويونه دي، چې په عربي (په بخښنه په عربي مې ځکه وليکله، چې موږدا سې ويونه تل په عربي ژباړو) ژباړه يې ناشونې او ناموخه-وره ده. داسې نومونه بايد که روښانه نه وي روښانه شي اوهمهغسې وکارول يا راوړل

.... ۱۰ ....

شي. دا په ټولو پرمختللوژبوکې همداسې دي اوژباړه يې د يوه وي سره نه کيږي، دا يواځې روښانه کيدی شي، چې يوه بيلګه يې هيوپوتيزې ده.

د پوهنيزو، داسې ويونو د ښه پوهيدنې له پاره، چې روښانه – ونه يې په يوه پښتو انډول وی نه کيږي او بايد روښانه شي، زما ورانديزدا دی، چې دا دې ځانله ،خانله وڅيړل شي او چې د يوې څيړنې له پاره دبل وی پوهيدنه اړينه وي، هغه وی دې هم همدلته ورسره مل او لنډ وڅيړل يا روښانه شي

دا ټولې خبرې اوږدې څيړل دفيلوسوفانو اوژبپوهانو کار دي، زماله پاره يې لنډه اړينه روښانه ونه بسيا کوي.

هيوپوتيزې

يوه هيوپوتيزې (زړه يوناني او پسې لاتيني څخه ده، الماني **Hypothese** انګرېزي *hypóthesis*) د يوې سم انيديزې وينا په بڼه فرمولبنديزه نيونه ده، چې سمون يې سړی شونی يا کيدونی نيوی يا بللی شي، چې دا لا تراوسه ښوول شوی همداسې verifiziert (۱) نه دی . هيوپوتيزس بايد د هغه له لاس ته راوړنو په بنسټ د ازمايلو وي، چې هغه د لاس ته راوړنې پسې يا له امله ښووالکيدی - ....يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

رد کیدی شي. د هیوپوتیز د فرمولبندي کولو له پاره ورځنۍ یا مروجه ده، چې شرایط ورکړلشي، چې د هغو لاندې دا باور لرودی شي. دا د یواځني سماندیز اړیکو سره کیدی شي، په لاندې توګه:

،، تل که....، نو ...،،..

(۱) وریفیکیشن Verifikation د یوه ګومانی یا غوښتوني شیحالت ښوونه ده، چې ربښتیا وي (نوره روښانه-ونه هم لري،خوزموړله پاره دابسیا کوي).

هیوپوتیزې Hypothese د پوهنیزو کارونو په چوپړکې ده لکه د بچلر، ماستری اوډاکتری تیزسونه.

یوه هیوپوتیزې یوه اړوندوالی، یوه نیونه همداسې یو ګومان دی.

دا پورته یاده شوې ،، نیونه،، په دې مانا نه ده، چې د هیوپوتیزې انډول دې په عربي فرضیه وي، چې پښتو انډولی یې نیونه ده.

د هیپوتیزې بیلګې:

...... ۱۱ ....

هرڅومره چې دفتر تیاره وي، تر هغې همکاران تولیدوونکي یا جوړونیکي دي.

دا یوه هیوپوتیزې ده :

هیوپوتیزې ته د دوه شي ځانیونو یا - حالتونو منځ کې د لار سره سم ګوماني اړوندوالي وایي(افاده کوي). دا د پوهنیزو پرابلم انځورولو کارونو یو څه وختیز ځواب دی.

هیوپوتیزس د پوهنیزو کارونو کره برخه نه ده. هر پایکار د کشف پوښتنې ته اړتیا لري، په داسې حال کې هیوپوتیزې ته هغه وخت اړتیا پیښیږي، چې پخپله یو تجربوي کشف (خیړنه؟) کوي.

هیوپوتیزس د یوه خپلواک اووښتونې(مجهولې یا واریابلې) – سرچینه –اویوه بلواک اووښتونې – ګوماني اغیز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیپوتیز بیلګې:

چې دفتر هرڅومره کړکۍ لري، همهغومره همکاران تولیدوونکي یا جوړونکي دي.

خپلواک اووښتونې

د کړکیو ګڼون(تعداد)

بلواک اووښتونې

د همکارانوتولیدوالی یا جوړښتوالی.

د هیوپوتیز ډولونه:

دوه ډوله هیوپوتیزس شتون لري: لوریزې اونالوریزې هیوپوتیزس.

نالوریزه هیوپوتیزې

د نالوریزه هیوپوتیزې سره ته په رینښتونې تصدیقوې، چې یواړوندوالی شته، مګرته لور نه کره کوي.

د نالوریز هیوپوتیزې بیلګه:

د کړکیوګڼون د همکارانو په تولیدونې یواغیز لري.

لوریزه هیوپوتیزې

د دې په خټ یا مخامخ په لوریزه هیوپوتیزس کې په دې اړوندوالي یوه لورشته. د بیلګې په توګه: مثبت یا منفي.

د لوریز هیوپوتیزې بیلګه

د کړکیو ګڼون د همکارانو په تولیده-ونه مثبت اغیز لري.

لوریزې هیوپوتیزې د پوهنیز کارله پاره زیات وخت موخه- ورې دي، ځکه چې دوي ویناتوانمندې دي اویوجګه تجربوي خوندیونې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا ستا پایکار (پاکارګوره د کار پای نه دی) یا د کارپای بې له ناسمون دی؟

د منځ-ارزښت له مخې یو پایکار په هرو زرو ویونو کې ۱۵۰ ناسمونه لري.

په تجربوي پوهنه Empirische کې هیوپوتیزې د نیونې ځای لري، هغه چې په ورځنۍ توګه د دېدوکتیو- نومولوجیکي مودل پسې باید وازمایل شي. له دې سره لیدل شوي داتای باید په هیوپوتیز وکارول او وازمایل شي او لیدلې پیښې یو د بل سره سروخوري یا یوغږې شي. که سرهیو غږې شي، نو له دې سره هیوپوتیزې باوري کیږي یا باوري ده.

یادونه یا روښانه – ونه: دېدوکتیو-نومولوجیکي مودل das Deduktiv-nomologische Model(لنډ:DN-Model) د یوه کوزال (Kausalität د بنسټ یا سرچینې اواغیز منځ کې اړیکې) د ګډو اړیکویونو د پیداښښتي ژبې له لارې د پوهنیز روښانه - ونې فورمال جوړښت دی.

یادونه: دا تجربوي پوهنه د نیونې ځای نیسي،خونیونه نه ده.

په یوه سم اندیزه (منطقي) خبرواترو کې یوه هیوپوتیزې د یوه دلیل نیونه(فرضیه (زړه مې نه غواړي، چې په نوکانو یې ورسره ولیکم)) ده، چې د هغې رښتیاوالی لومړی په نوکانو کې رابند شي.

په شمیرپوهنه کې:

په شمیرپوهنه کې د هیوپوتیز کلمه په سرچینه کې ناښولې بنسټونه په ګوته کوي یا ټولیزپرنځیپونه، له کوموچې شمیرپوهنیزې غونډالې یا جملې راوځي یا رابیلیږي. دا چې دا پرینځیپونه د اکسیوم په څیر کارولکیږي، د دې له پاره د رښتیا شرط نه کارولکیږي. دا لار یا قانون دی. له دې سره ټرلي پایلاسته-راوړنې دېدوکتیو دي.

دا د ابسترکشنAbstraktion وی د یوګیزوالو لرې کول یا پرېښوول یا ترې تیرېدل او یوه ټولیز یا ساده ته یې بیول زیات وخت د ایندکتیو اند

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسه په ګوته کوي. د دې په څنګ کې ددې کليمې ځانګړې کارونې يا استعمال په ټاکلو يوګيزو پوهنو اويوګيزوتيوريو کې شته.

دېډکشنDeduktion ، دېډکشني متود يا دېډکتيوي پايونه هم، په فلسفه او په سم اند کې د ورکړلشوې نيونې (پرېميسPrämissen) يوې پايون-لاسته راوړنه ده په سم انديز اړيينه نتيجه. دېډکشن همغه د ارسټوټلس په زمانه کې پايونه پيژندل شوې وه د ټوليزڅخه په يويز (ځانګړي) ، دا په دې مانا چې د خويونو ميراث، چې د يوه ګروپ ټولغړييې لري، په يوه اصلي برخډېرۍ(سبسټ) او يوګونو توکو ته هم ورل کيږي. اريسټوټلس انکلوسيون د ټوليزووييناو لاس ته راوړنه له يوګونحالتونو خيږنو، او ابدکشنAbduktion يا اپاګوګېApagoge مخامخ، کره کونه، دا چې ټاکلي يوګونې يا يويز حالتونه د يوې ورکړ شوې يا تراوسه کشفکوونکې ټوليزې لارې (قانون) لاندې راځي.

پايونه په خورا ښه روښانه-ونه يو ابدوکتيوabduktiv پاي دی، چې د هغه سره يوه ټاکلې هيوپوتيزس د نورو هيوپوتيزسو په مخامخ ځانګړې يا اعلا وګڼل شي.

ابدکشنAbduktion : يوه مخ ته پل يا کړنه يا مخ ته تګ دی، چې په هغه کې تشريحي يا شننيزه هيوپوتيزې جوړيږي.

د کانت د هيوپوتيزې سره د حکم بڼه:

د المان فيلوسوف امانول کانت په خپل د قضاوت کريتيک کې څلور تلنارې د تيورتيکي ښوونې له پاره توپيروي.

١ – سمانديز په سختۍ پايلاسته-راوړنه (دبيلګې په توګه د دېډکشن له لارې).

٢ – د انالوجي يا ورته- والي کارونه

٣ – رښتياوالي اند

٤ – هيوپوتيزې د ممکنه روښانه-ونې بنسټ يا دليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده له انده په رېښتونې هيپوتيزې لومړی فقط يو له څلورو امکاناتو دی، چې يوه ښوونه پيدا کړي، خو دی د يوې هيپوتيزې سره لږځه غوښتنه وړاندې کوي، ،، له دې بايد لږترلږه د امکاناتو پوره ډاډ وي،،.

په قانون يا قضا کې هيوپوتيزې په يوه شرطي جمله کې فرمول بندي کيږي.

په دې کې دا جوړښتونه خوندي دي :

که X ، نو Y

يا هم هر څومره X ، همغومره Y .

هيوپتيزې پوښتنې نه دي، بلکه ويناوې دي. وهځيره، چې دا داسې ټيک فرمولبندي کړي، چې شونتيا يا کيدنوالی يې وي.

بيلګه د که – نو- فرمولبندي

که په دفتر کې زياتې کړکۍ شتون ولري، نو همکاران ډير توليد کوي.

بيلګه هرڅومره – همغومره – فرمولبندي

چې هرڅومره ډېرې کړکۍ چې دفترکې شتونولري، همغموره هکاران ډېر توليد کوي.

د هيوپوتيزس ازماېښت:

که تا يوه هيوپوتيزې چمتو کړې وي، بايد دا اوس وازمايې او د هغې په رښتيا ارزښت يې هم وازمايې.

- که انتظارمو رښتيا شي، کيدی شي اړونده هيوپوتيزې رښتيا وپيژندلشي.

- د دې مخامخ که انتظار مو رښتيا نه شي، نو هيوپوتيزې، چې ويينه يې(افاده شوې) شوې ناسمه وپيژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د Verifikation مخامخ Falsifikation: ناسموالي پيژندونی يا ناسموالي پيژندل د يوې وينا ناسموالي ښوونه، دا په دې مانا چې يوه ويناد ښوونې له لارې ناسمه راوځي.

روزنکشفونه يا روزنمیندنه.

--- ،، که هرځومره ډېر زده کوونکي په ټولګي کې وي، همهغومره د زده کوونکو د زده کولو توان ټيټيږي،،. ،، که درسځونديونه د ازمويينې له پاره نه وي، نوزده کوونکي دا درس زر له ياده باسي،،.

.... ۱۵ ....

لومړی نيونه د ټولګي لويوالي اوزده کوونکو اود زده کوونکو توان اړوندوالي په يوه لور د هرځومره – همغومره – وينا په ګوته کوي. دويمه د كه – نو – وينا يو شرط ورکوي.

د هيوپوتيزې ستاتيستيکي ازماېښت

ته امکانات لري، چې هيوپوتيزې ستاتيستيکي و ازمايې. د دې له پاره ته يوه صفر (H0) هيوپوتيزې او يوه مخامخ تيوپوتيزې (H1) ليکې.

بيلګه H0 :

د کړکيو ګڼون د همکارانو په توليد يواغيزنه لري،

بيلګه (H1)

د کړکيو ګڼون د همکارانوپهتوليد يو اغيز لري.

صفر هيوپوتيزې له دې مخ ته ځی، چې کوم اړوندوالی نه شته او مخامخ هيوپوتيزې بايد و ازمايل شي. ستا مخته يوه لړی ستاتيستيکي هيوپوتيزازمايينې مخ ته پرتې دي، چې هيوپوتيزې فريفيڅير کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغنستان کې د روغې راتګ

راځئ لنډ په ګډه د هیوپوتېزو په مته وڅیړو، چې په افغانستان کې روغه څنګه راتلی شي؟

دا څه چې موږ دلته څیړو، دا به یو لنډېزوي، چې د پوهنیز کارخوندیونه دې هرومرو نه وي، خوهغه کار به په داسې هیوپوتیزو ودان وي.

د دې له پاره هیوپوتیزې راوړو او رښتیا یا سموالی یا کیدنوالی یې بیا ښایو.

لومړی: که طالبان او دولت سره خبرو ته کینې، نو روغه راځي.

دویم: که طالبان او امریکا سره خبرو ته کینې، نوروغه راځي.

.... ۱۶ ....

لومړي حالت ته: که د طالبانو اودولت همغږی سره امریکا همغږې نه وي، نو روغه نه راځي.

دویم ته: که د امریکا اوطالبانو سره حکومت نه وی همغږی، نوروغه نه راځي.

اوس دې نوې هیوپوتیزې ته:

دریم: که طالبان،حکومت اوامریکا خبرو ته کیني، نوروغه راځي.

دریم ته: که دا همغږي منځ ته راشي- بېله کوم زور- نودا بیا پخپله روغه ده.

څلورم: که حکومت پرته له نورو افغانې ډلو له نمایندګانوسره طابان وګورې، نو روغه منځ ته راځي.

دا هم ځکه نارښتیا ده،چې:

یو : که حکومت ورسره همغږی نه وي، روغه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه: دوي د افغانستان خلکو ته مسئولیت نه لري، نو کیدی شي څه چې کوي یواځې د ځان په ګټه به یې وي.

دوي له دې امله د روغې پروسه کې فعاله ونډه نه شي لرودی.

پوهنیزه تیزې Wissenschaftliche These

په پوهنتیوري کې د تیزې بڼه هیوپوتیزې ده.

یوه پوهنیزه تیزې یوې ځانګړې لا رې ته نه ده اچول شوې.

د دې له پاره چې په پیداښتپوهنه کې د تیزې منل په پوهنیزه چاپیریال کې جګه کړو، باید تیزې

- یو روښانه او ټیک پیژندل شوی حکم یا پرېکړه وي،
- ناسمښوونیزه وي،
- د خپلې انځوروني په ترځ کې کټمټ پاتې شي،
- هیڅ بله منلشوې تیزې رد نه کړي،

- هیڅ بله منلشوې تیزې رابنده یا محدود نه کړي،

سم اندیز مخامخ ونه لري یا خوندي ونه لري.،

- د پسې ازماېښتوړ واقعیت باندې ودانه وي،

یوه بیلګه یې د نیوتن د خوزښت له تیوري څخه د کپلر لار یا قانون دی د ستورو ګرځنلار(قضیه).

په فرانسه کې تیزې د ډاکترۍ کار(*thèse de doctorat*) Dissertation ته وایي ورته نږدې لکه تیزس *thesis*انګلستان،المان اونور ژبوکې.

هغه کلیمې، چې داسې لږ روښانه-ونه یې اړیینه

د خبرو له پاره د خبرو مواد: Stilmittel

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کړی شي ډېر ريتوريکي خبرمواد (د خبرو مواد) ولري، چې له هغې ګټه اخستلی شو د دې له پاره ویونه چې په ژبنيز جوړښتونو کې ورکړل کيږي. دا لږ ستونځمنه ده، چې شعرشننه او کورکارکې دا متمئن موخه-ور وټاکو.

ژارګون Jargon **يوه ځانګړې ژبه همداسې وینا- یا ویینډول په نخښه کوي.**

ريتوريک **Rhetorik** د خبرو هنر

اوکسومورون Oxymoron:

اوکسومورون د یوه خبرموادو(خبرو مادو) په څير ، په ټولډولونو ليکنو کې کارونه میندلی شي. له دې امله ځانله په لوريک رابند نه دی، بلکه اپيکي اودراماتيکي کارونو کې هم ميندل کيږي.

Paradoxon: زيات وخت پارادوکسون د اوکسومورون سره بدليږي(،، زه توانمند يم نسبت هغه خورا توانمندته،، هغه بيعقله دی و هغه ډېربيعقله ته،، ، ،، يواځنی تل پاتيکيدونکی بدليدنه ده،،)، د دې مخامخ دا اوکسومورون ويونه په برکې لري، چې د خونديونې يې يوبل ردوي(،، بې وينې تويولو جنګ،، ، سوله ييز انقلاب،،.

اوکسيومورون له خبرو او ورځنی

دا لږ ډېر دي

۱۸ ....

دې ډک یا زه غريب کړم

دا بيږه له تلوار سره

تور سپين

کونتردکشن اديکتو د اوکسومورون په څير

خوښي درد

تور شيدې

ګرده څلوری(مربع)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګې چغې   یا

بې غږه چغې

چیازم: *Der Chiasmus*

چیازم خبرومواد (د خبرو ماده یا مواد) دي، چې موږ ورسره په لوریک کې مخامخ کیږو. دلته برابر ارزښته ویونه، برخغونډالې یا غونډالې په ټرلیپرلپسې ډول چلیپاډوله یا څلورلاریز سره مخامخ تنظیمیږي. دا په دې مانا، چې چیازم د دې توکو یوه څیره – هندارونیز نظم دۍ.

ماته ژبه کرانه ده   ګرانه ده ژبه ماته

دا یې هغه چلیپا - یا اټیران ډول لیکنه یا که غواړۍ څلورلاریزه لیکنډول

ماته ژبه کرانه ده

ګرانه ده ژبه ماته

پای یادونې:

- په دې لیکنوکې زیات ویونه راځي، چې په پښتو مانا یې ستونځمنه ده او روښانونه غواړي. زه به وهڅیږم یا هڅیدلی یم، داسې په یوه یا څو لیکوکې یې داسې لنډه روښانونه او پیژند ولیکم، خوزیاته شننه به ورسره نه وي، ځکه، چې دا هریو وی په خپل ځان کې یوه پوره لیکنه ده.

- ځنومسلکي ویونومانا کولوکې به دا ستونځې وي، چې ټیک مانا یې نه شو ورکولی یا نه ورکول کیږي، خوروښانه به یې کړواویا به ورته نږدې ګډوله-وی وکاروو.

.... ۱۹ ....

- زه خو د داسې لیکنوسره نوی یم، خو باور وکړی، چې هره غونډاله له الماني په پښتو انډول لیکم، خوند ترې اخلم.

- هره ریښه یو ځانکړی خوند لري او څوک چې له یو څه سره داسې لږ په اړیکو کې راځي، نو نوره مینه یې هم ورسره پیدا کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زه پوهیږم، چې زموږ ډیر هیوادوال له ماخخه په دې ښه پوهیږي اوډېر څه به یې لیکلي وي، خوهر څوک یوه د لیکلوځانګړې لار لري، چې دا په پوهنه کې پخپله یو مړښت دی.

- زه چې موخه-ورې غونډالېراټولوم یا د همغږهې لیکنې راژباړم، نو کوښښ کوم، چې منځپانګه یې راځخه خرابه نه شي او دا کار پوره ستونځمن دی. که غونډالې کله،کله دپ،هیدنوستونځې لري بخښنه به راته کوی.

- زما بله ستونځه داده، چې دا هرڅه په پښتو ولیکم، نو دا هم یوساده کار نه دی، ځکه ژبه مو د ډېرو شیانو اوپه تیره بیا په پوهنه کې نابلده ده.

راټولوونکی: ډاکتر ماخان میری شینواری

،،Die **Antinomien der reinen Vernunft**

د سوچه هوښیارتیا یا فکرتوان انتینومي،،

د ایمانوېل کانت لیکنه.

یوه د مخه راوړنه:

۱ - ما په یوه د مخه لیکنه کې دتیزې او انتیتیزې باندې خبرې ګړې وي او هلته د انتینومي وی یا کلمې سره مخامخ شوم، لږورته کونجکاوشوم، ومې غوښتل،چې دا هم ګرانولوستونکوته له الماني پښتوکړم. نه پوهیږم، چې موږبه څومره ددې ،،د کانت،، د لیکنو سره بلد یو، خو زه ورسره سوچ بوچ نویوم، نو ماته یې له دې امله په پښتوکولوپوره ستونځې جوړې کړې، ډېروهڅیدم، چې خپل د لیکنې اوژباړې هنرڅخه کار واخلم، خوبیا هم نه پوهیږم، چې څومره به مې پوهوږ لیکلي وي. تاسو درانه فلسفیپوهان دې مرسته وکړي، چې دا زما نیګرتیا پوره کړي اوکه هر ډول مو خوښه وه.

۲ - زما له پاره دا فلسفي مسلکي کلیمې یا ویونه په پښتو هم پوره ستونځمن دي یا وو، هیله مې ده، چې داسې نیمه نیمخوره به مې یا لږترلږه د پرې پوهیدنې پښتوکړي وي، دا په دې مانا، چې پښتو اېدول به یې ورنږدې وي، چېموخه ترېوپوهیدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – زه مسلکي نه یم، خودا چې دا د تیزې او... تر انتینومي پورې خبرې اترې مې خوښې شوې، ومې غوښتل ګرانو هیوادوالو ته یې وړاندې کړم، هیله ده، چې که داسې نورې لیکنې مولوستلې وي، دا مو هم داسې لړخه دپام وړ وګرځي.

،، د سوچه هوښیارتیا یا فکرتوان انتینومي،،

د سوچه هوښیارتیا انتینومي(یوناني انتی،، مخامخ،، نومي ،، لار یا قانون،،) د هوښیارتیا یا فکرتوان پوښتنې ته سم اندیز یا منطقي ردوونکې ځوابونه دي. ایمانوېل کانت دا د سوچه هوښیارتیا کرتیک په ترانسځندنتالې دیالیکتیک کې و څېړلې یا خبرو ته را واچاوه.

der *Kritik der reinen Vernunft Transzendentalen Dialektik*

(Vgl. Immanuel Kant: AA III, 281–382)

د سوچه هوښیاتیا کریتیک په همغه د مخه د لومړي چاپ په وینا کې کانت لیکي:

،، د خپلې پېژندنې په ډله کې (هم اندیزه ډله) انساني هوښیارتیا یا فکرتوان یو ځانګړی برخلیک لري:

دا چې دا(یعنې هوښیارتیا یا فکري توان) د پوښتنوله لارې زوریږي، هغه چې دی (دا فکري توان یا هوښیارتیا) یې نه شي ردولی: ځکه چې دی له پیداېښته پخپله هوښیارتیا یا فکري توان له هغه نه شي تیرېدلی، چې ګوندې دا هغه ته ځواب نه شي ورکولی، ځکه چې د ا د ټول انساني هوښیارتیا یا فکریتوان له منځ پانګې اوړي.

د کانت له مخې اړیینډوله هوښیارتیا یا فکرکولتوان دې ته مائل کیږي، چې زموږ د خیال او قضاوت یو رایوځای شوی - یا راټول شوی یووالی ولټوي، چې له دې سره د پېژندنې د باوریکیدنې ورشو پراخه کړي. له دې سره دی د اصولو (پریځیپ) یا فکر(ایدې) یا نظر قضاوت ته راهځوي، چې دا د ممکنه تجربو ورشو پرېږدي:،، ترانسځندنت قضاوت،،. دا چې یو سوچه فکري توان یا هوښیارتیا له تجربې د مخه شتون لروده، چې د دې قضاوت توان له مخه لري، نویواځې د فکري توان یا هوښیارتیا، ردکیدونکي یا انتینومي او ناسمون، چې له دې سره منځ ته راتلی شي، رابرسیره کړي(راځرګند یا رابربنډ کړي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې پېژندتوان – یا هوښیارتیا کریتیک ،، د سوچه هوښیارتیا یا فکرکولتوان،، یوه برخه جوړوي ، چې د یوې ،، ټوله نړۍ،، فکر د یو شي یا مضمون په څیر لري.

یوګونې انتینومي

د کانت له مخې یوګونې ،، ردونخبرې یا ردونبحث،، یا انتینومي د تیزې او انتیتیزې په بڼه په لومړی سر کې یود بل مخامخ ایښوول کیږي یا راوړلکیږي. له دې پسې بیا د تیزې او انتي تیزې له پاره یوه ښوونه سرته رسولکیږي. په ښوونه کې هروار یوه یادونه ټرلکیږي

.... ۲۱ ....

یا راوړلکیږي، چې د ردونې منځ ته راتلنه روښانه کوي او د هغه اوبیونې یا حل وړاندې کوي. دا د کاتیګوري سرلیک پسې ځي یا تعقیبوي.

تیزې اوانتیتیزې یې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

)د کانت له مخې یا اند یې (اوبیونه یا حل:

دا یو د بل سره مخامخ دربدلې تیزې او انتیتیزې د کانت له انده له

تیزې او انتیتیزې څخه د کومې په ګټه پربګړه نه شي کولی .د دواړوله

پاره یو دلیل پیداکیدی شي، چې د کانت د منلي قانون یا لار له مخې

د ټولیزسم اند یوه اړیینکیدونکې څرګندېدونکې ښوونه ورکوي .دا چې

یو د بل ردکیدونکي اړیینکیدا رامنځ ته کیږي، کانت له انتینومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غږيږي .د هوښيارتيا يا فکرتوان ناسمه کارونه په ورځني ميتافزيک کې د کانت له انده د يو د بل ردکوونکو قضاوت(پرېکړې) کونې)ميتافزيک کريتيک دې وکتل شي (په ګوته کوي

دا پورته راپورته شوې پوښتنې د کانت له اند يواځې د ترانسځندنتلفلسفې له لارې اوبی کيدی شي:

.

.... ۲۲ ....

که هوښيارتيا د پيژندنې دواړه سرچينې، پوهيدنتوان Verstandاو احساسيدنوالی Sinnlichkeitپه پام کې ونيسي اودهغو هره برخه سره توپيرکړي، نوسړی په پام کې راوړی شي، چې دا وی،، نړی،، په تيزې، انتيتيزې او ښوونو کې، زر تجربوي د را ټولې شوې کليمې يا وی د ټولبرېښيدونکو څرګندېدنو ،زر،، اينتلکتول،، د ټولو الاتو د يوه سيستم په خير وکارول شي .بې له دې يو د بل له بدليدونو سره د دواړو انتينوميو تيزې او انتيتيزې په برابرډول ناسمې انځوريږي، د دريمې اوڅلورمې انتينومي ممکن دواړه د نړی-کليمې د همغه يوه څخه د دواړو کارونډول رښتيا راووځې .د دريم داسې په نامه خپلواکوالي انتينومي کانت ته اجازه ورکوي، چې په خپله کارنده يا عملي فلسه کې ازادي د پوستولات)Postulat،، تل رښتيا وينا،،.وينا چې تل رښتيا نيولشوي وي يعنې تل رښتياوي (په خير رامنځ ته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پسې راړنه:

ځنې ويونه، چې ګومان مې دی اړيين وي، دلته داسې لړ د پيژند له مخې يا سره روښانه کوم.

Postulat: وينا چې تل رښتيا نيولشوي وي يعنې تل رښتياوي.

کاوزاليتي Kausalität

..... ٢٣ ....

کاوزاليتي Kausalität په ټوليزه توګه په ژبکارونه او همداسې فلسفه کې د سرچينې او اغيز اړوندوالی په نخښه کوي، کوزاليتي ته سنونوم ،،سرچينه-والی،،.

ساده بيلګه:

دا چې ورښت ورېدلی دی، سرکونه لانده دي.

کتنه يا ژورکتنه Einsicht : کتنه يا ژورکتنه دې په ورځنې ژوند کې دا وي، چې د يوه شيورشو خويونه، اړوندوال او اړيکې ذهني ټيک وپيژندل شي، فکري راونيول شي او شي ډوله سم وپوهيدلی –واخستل –يا ومنل شي.

پيژندنه:Erkenntnis

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پيژندنې Erkenntnisوي له پاره يووالیز پيژند نه شته .په لومړي
راتنګ -یا نزدېوالي کې کیدی شي پيژندنه)اېرکنتنيس (د پروسې او
لاس ته راوړنې د یوه د کتنې یا تجربې له لارې ګټلې پيژندنه وښایو یا
په نخښه کړو.

پيژندنتیوري)١ Erkenntnistheorie (د فلسفي بنسټورشو ده، چې د
زده کړې یا پوهیدني له پاره پوښتنې د نیونو له لارې، د پوهنې او د
باوري کیدنو منځ ته راتلونکې نورې بڼې په بر کې نیسي.

...... ٢۴ ....

له دې سره دا هم څیړل کیږي، چې څه اخلاق او څه)ځان ته (رواکول
څه سرته رسوي او د ګومان څه ډول د باوري کیدو په کوم ډول لیدوړ
منځ ته راتلی شي.

)١ (پيژندنتیوري او نه پيژندتیوري .دا دوه سره بیل څه دي.

ترانسځندنتلtranszendental

ترانسځندنتل) transzendentalلاتين *transcendere*له پولې
،،اووښتنه،، (د پيژندنتیوري اړوندوالي د تجربو په)نسبت (کارول کیږي
ـ دا په خیال کې راوړنې یا پيژندنې له مخې، کوم چې د ایمپيري تجربو
له لارې لاس ته نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړلکیدی، د هغه باوریوالی مګر باید ونیولشي، چې د دې سره رښتیاخوندیونه ولري او له دې سره پیژندل او پوهیدل شوني یا کیدوني وي.

د انسان فکریتوان پانګه، چې کتنه یا مطالعه یې لاس ته راوړي، اړوندوالی وپیژني، چې یو شی ونه ګوري یا پام ته رانه شي، یو قضاوت په وکړی شي او پسې یوې کړنې پسې مخ کړي یا ځان لوریز کړي.

.

.... ۲۵. ....

د هوښیارتیا**Vernunft**یا فکري توان وی په خپل نوي کارونه کې یو د فکر له لارې ټاکلې انسانۍ فکري توان geistigesانساني پیژندنې ته بډایي په نخښه کوي یا بولي.

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

دوېمه برخه/ ایمانوېل کانت

د کانت سوچه هوښیارتیا انتینومي کې دا لاندې د کانت تیزې او انتیتیزې په یوه لښتکي کې وې اوهغه په لومړۍ برخه کې له تاند درنې پاڼې څخه په چاپ کې نه دې راغلي.دا دۍ چېپه ځانله توګه تاسوته وړاندې کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تيزې اوانتيتيزې يې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښيارتيا يا فکري توان انتينومي

ګڼه	Theseتيزې	Antitheseانتيتيزئ
١	،، نړۍ په وخت کې يو پيل لري، اود فضا له مخې په پولوکې رابنده ده.،،	،،نړۍ پيل نه لري، او په فضا کې پولې، په ځانګړې توګه هم د وخت په ليد او هم د فضا له مخې،ناپای ده.،،
٢	په نړۍ کې يو هر يوځای شوی شی له ساده برخو جوړدی، اوهرچيرته دا شته نه د ساده په خير، يا دا، څه چې دې يوځای شوي دی.،،	،،په نړۍ کې هيڅ يوځای شوی شی له ساده برخو جوړ دی(په نړۍ کې يوځای شوی شی له ساده برخو نه دی جوړشوی)، او هر چيرته په انځورونه کې نه-ساده شته(ساده نه شته).،،
٣	،،د پيداېښتي لار(قانون) له مخې کوزاليتي يوګونې يا يواځنی نه ده، له کومې چې د نړۍ ځرکنديدنه رابيليدی شي. يوه بله کوزاليتي د خپلواکی له لارې د همغې روښانه- ونې د نيونې له پاره اړيينه ده.،،	،،خپلواکي نه شته، بلکه په نړۍ کې هرڅه ځانله او ځانله د پيداېښتي لارو يا قوانينو سره پيښيږي.،،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	،،په نړۍ کې يو څه شته، کوم، چې د هغې برخه يا د هغې سرچينه ده،اوساده يو اړيين شتون دی.،،	،،هرچيرته ساده نه اړيين شته شتون لري يا شته، نه په نړۍ کې اونه د نړۍ دباندې، پرته د هغه له سرچينې.،،

نيونه، غوښتنه، ښوونه:

د دې نومونو سره موږ تراوسه بلد يو: فرضيه، ثبوت،ځواب يا ښوونه.

دا ويونه، چې زه يې دلته اوس د ګرانو لوستونکوسره شريکوم، زيات په شمير پوهنه کې کارولکيږي، خو په ورځني ژوند او نورو پوهنوکې هم ورسره مخامخ کيږو.

زه زما ليکنې له الماني څخه راژباړم. زه باوري يم، چې له مانوړ تکړه کسان شته، چې دا کارښه کولی شي، که دوي يې پخپله نه کوي، نوهيله ده، چې لږترلږه خومرسته وکړي.

ړاندنيونه(preconditio لنډ: نيونه، فرضيه)

ړاندنيونه يو حالت او يا يو خوي دی، چې بايد پوره وي، له دې د مخه چې يو بل حالت، يوه کړنه يا يو بل خوي او يا يوه بله پروسه د ښوني شي يا وښول شي.

د بيلګې په توګه په يوه څه کې د ننوتنې منلو يا داخېلېدو اجازې د مستحق کېدو له پاره ازموينه زيات وخت يوه ړاندنيونه يا که غواړی فرضيه ده

يوه ړاندنيونه کېدی شي يواځي د يوه حالت يا يوه خوی يوه ړاندنيونه وي.

په سم اند کې ړاندنيونه په لاتين کې د پريميسPremise په نامه هم بلل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شمېرپوهنه کې وړاندنیونه د یوې ښوونلارې یوه غوره برخه جوړولی شي

په دې توګه ایندکشن وړاندنیونه induction
precondition *Induktionsvoraussetzung* پایونه د ایندکشن ښوونه(Induktionsbeweis (the prove of induction(د ځانګړو څخه په ټولیزو پایونه) پیل په نخښه کوي.

بېلګه: په ډېرو هېوادونو کې د تابعیت منلو لپاره په پوره سویه د ژبې زده کړه مخ د مخه وړاندنیونه ده.

په افغانستان کې د پوهنتون ننوتنې لپاره د کانکور ازموینه وړاندنیونه ده.

قضیه یا جمله:

جمله په شمېرپوهنه او سم اند کې یوه نوې پوهه یا پېژندنه ده، چې له اکسیومونو، ټاکندویو (پېژندونو یا تعریفونو) او څرګند جملو څخه فرمولبمدي کیږي. ددې لپاره، چی د یوې جملې وینا و منل شي یا وپېژندل شي، باید و ښوول شي . که په کره توګه ونیسو نو دا یوې منلې legitimierte (قانوني) پرلپسې ټولګیز (صنفي) پریدیکاتي سم اند د پایونې پرلپسې ده یا که غراړی پایله ده.

ښوونه:

په شمې رپوهنه کې ښوونه د یوې وینا د رښتیاوالي یا نارښتیاوالي باوري راوېستنه (ښوونه) ده. دا د اکسیومونو، چې سر له سره رښتیا نیول شوي وي او نورو وینا و څخه، چې رښتیاینه یې تیاره ښوول شوي وي راوېستل کیږي.. دلته له
اکسیوماتیکي **axiomatischen** ښوونې خبرې کوو.

شمیرپوهنیزېښوونېزیات وختپه وړو، وړوپلو د نورو غونډالویا جملوپه بنسټ سرته رسیږي.

جوړښتیزې – او نا جوړښتیزې ښوونې.

شتونښوونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتونښوونه چې وښايي ده، يا يوه تلنلار ورکړ شوې، چې اوبی ته موبيايي،دا په دې مانا چې، يواوبی جوړيږي يا منځ ته راځي.

د يوه نه جوړښتيزې ښوونې سره د خويونو لرلوسره د يوه او بيشتون پای کيږي. کله ختيناسيده نيونې کيږي، چې اوبيدې شتون نه لري. له دې ښوونو لاس ته نه راځي، چې سړی ځنګه اوبی لاسته راوړي.

غوښتنه (ثبوت) Behauptung

غوښتنه (ثبوت) Behauptung يا ،، څرګند يا روښانه حکم ،،تضمين شوی قضاوت،، هم بلل کيږي، يوه جمله ده د ځانګړې مانا سره او له ويونکي څخه داسې ويل کيږي، چې ټوليزه او د تل لپاره وي. که د بېلګې په توګه څوک پوښتنې ته ، چې ايالندن له پاريس څخه لوي دی،؟

ځواب وايي: لندن په ۲۰۰۰ ز ک کې د پاريس څخه زيات اوسيدونکي لرل،، نو له دې سره دی غوښتنه رامنځ ته کوي.

يوه غوښتنه نه يواځې لکه (څرکندونه) ويېنه يوه جمله ده د ټاکلې خونديونې (متن) سره، بلکې يو ټوليز ه کړنه کاروايي ده: د ويل شوې وينا لپاره يوه ټوليزه په اختيار کې نيونی (چې ګوندې د ټيکوالي دعوا پرې شوي وي) باوري کيدنه. John R. Searl د دې لپاره د خبروکار"speach act" کلمه و کاروله.

غوښتنې کېدی شي ټيک (همداسې رښتيا) وي يا نارښتيا. دا له دې امله موخه ورې دي، چې غوښتنو باندې د منلو او ردونو له امله خبرې اترې يا که غواړی مباحثه وشي، شک

پرې راشي، ومنل شي يعنې تصديق شي، چې زور پرې واچول شي، وښوول شي، رد کړاي شي (ياني تضاد يې وښوولی شي).

د نورو ژبنيو څرګندونو څخه يې رابېلونه

غوښتنې (ثبوتونه) نه دي لکه دا لاندې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – په نیونو ودانې یا فقط نیول شوې یا نا جدي جملې. بېلګې په توګه په ادبیاتو، ژبتمرینونه یا ټوکې ټکالې لکه (،،په یوه وخت کې یو پاچا وو............،،)

۲ – پوښتنې، شک، ګومان (،، نه پوهېږم، چې ایا دا با راشي،،)

.... ۲۹ ....

۳ – تیوریتیکي نیونې (،، نیسو،چې هر مالک د جګې ګټې هلې ځلې کوي،،)

۴– امر (،، لاسونه جګ،،)

۵ – کلیمه ټاکنه یا نومینال پېژند: ،، د زیاتو اتومونو ټینګ ترنه دې ،، مالیکیول ،، و بلل شي.

۶ – د ځانیز خوند یا مزې څرګندونه (،، دا موزیک مې ښه راځي،،)

کومه ګټه نه لري، چې دلته د ربښتیا پوښتنه رامنځ ته کړو. دا ډول جملې له بله اړخه په ارزښت کیږي، د بېلګې په توګه موخه ورتیا، هنري خوندیونه، مجلس ارزښت.

د غوښتنو ډولونه.

غوښتنې د خپلو منځپانګو له لارې په برخو وېشل کیږي، د بېلګې په توګه:

— غوښتنه، چې نړۍ څنګه جوړه شوې، داسې په نامه empirische یا په تجربو ودان، په ربښتیا faktische یا مثبت

ښوونه(،، دا ونه له لسوکالو زړه ده،، ، ،، سرپ له وسپنې درانه دي،،). دا ډول غوښتنې تجربه- پوهنه ده، په ځنګړې توګه empirische ایمپریکي کارونه په پیداېښتې پوهنو کې.

— سم ادیز- شمیر پوهنیزې غوښتنې (،،د ۱۴۴ څلورۍ ریښه ۱۲ ده،،). دا د شمیرپوهنې او سم اند اله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ارزښتیدونکي غوښتنې (،، سپین و برگ ته ښه باجه یا رباب وهي،،).

— یوه لار ، یوه کچه، اخلاقي غوښتنې (،،سړی باید له دوي سره مرسته وکړي، چې بې له کومې تیروتنې یا ناوړه کړنې یا گوناه اړ شي،،). دا ډول غوښتنې د نورماتیو-یا مثبت اخلاق Ethik الې دي.

— hermeneutische روښانه، موخه ښوونیزې غوښتنې (،،د سپین بیرغ ښکاره کونه دا مانا لري، چې: ،، مورتسلیم یو،،). دا ډول غوښتنې د ژب – او کلتورپوهنې الې دي.

د نني سایکولوژیکي یا دننه (ځان) کتنې غوښتنې
innerpsychische oder introspektive Behauptungen

.... ۳۰ ....

(،، زه د غاښ درد لرم،،. ،، گپینی خوږ خوند لري،، ، ،، زه گورم، چې ترمومتر۱۰درجې څیلزیوس ښایي،،).

غوښتنې په نوروبرخو هم وېشل کیږي په:

— غوښتنې په پخواني وخت کې په یوگړو یا ځانگړو پېښو، اوسمهال یا راتلونکو پېښو.

(،، گوېټې په ۱۸۳۲ کې ومړ،، که د گوېټې په ځای مې کوم افغان لیکلی،نود زېږېدنې یا مرگ ورځ مې یې باید اسانه پیداکولی شوی، دا چې دا مې نه شوکولی، اړ شوم همدا الماني پرېږدم.په خواشینۍ).دا ډول غوښتنې د تاریخپوهنې الې دي.

— د ټاکلو ډولونو شیانو شتون غوښتنه (،، په دې ځنگله کې ډینگرۍ شته،،).

— په تجربوي قانونمندۍ یا لاراړوندوالي غوښتنې (،، که څوک یوه کریستال گلنۍ په مرمرځمکه وغورځوي، زرې زرې کیږي،،)

— د علتونوغوښتنه (،،سپی مړ شوی، ځکه چې هغه سرطان لروده،،).

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د ثبوت په ځای د دې نوي وی ،، غوښتنه،، سره بلد نه یو، خوګورو چې دا سم همغه ثبوت دی.

غوښتنه: سپی په سرطان مړ شوی.

ښوونه: دا بیا باید وښوول شي، چې همداسې ده اوکه نه.

Imperativ په امریه بڼه، غوښتنې، امر

Implikation په کې رادننه کونه

جمله (شمیرپوهنه)

جمله په شمیرپوهنه اوسم اند کې یوه نوې پیژندنه ده، چې دا له اکسیومونو، پیژندونو او تازه پیژندل شوو جملو څخه وتلې فرمولبندي کیږي یا جوړیږي.د دې له پاره چې د یوې جملې وینا دپیژندلشي،باید دا وښوول شي.

په نورمال ډول جملې د خپل غوره والي په ترتیب په یوه اهرامډوله ترتیب پهبرخو ووېشل شي، چې ترتیب یې داسې برېښي:

۱ – Lemma مرستندوی جمله (د یوه غوره ښوونه کې مرستندوی جمله)

۲ – Korollar د کره کونو یا ترې لاس ته راوړنو یوځایکول، چې دا له یوې جملې یا یوه پیژند بې د لویو بوختوالوراکول کیږي. زیاتوخت پای لاسته راړونې)

۳ – Proposition (سم اندیزې ویناوې).

۴ – جمله یا تیوریم Theorem (پوهنیزه – او بنستجمله یا ستجمله. Theorem تر اوسه په زیاتو ژبو کې کارولکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل ژبنيز – يا ورځني ژبنيز ليدنې غوښتنه

— تل ژبنيز ليدنې غوښتنه په ټوليزه توګه فکر دۍ.. که سړي ته يو فکر يا پيښه پيدا شي، نو سړی کړی شي دا يوه غوښتنه وبولي.

بيلګه- غونډاله: زما غوښتنه ده،چې زه موټر بيايم.

مانا: زه اوس په دې فکرراغلم، چې په موټر کې ځم.

غوښتنه د فلسفې له ليده يا له مخې:

د فلسفې پوهنې له مخې د **Immanuel Kanntichnochnicht** (ايمانول تراوس مې نه پيژاند) کاتيګوري (ډلې) غوښتنه د احتمالوالي لارو – – يا قانونمندۍ په بنسټ په درې برخکاتيګوريو وېشل کيږي: دروغ، پوهيدنه اوتوکلي پيښيدنه.

د **kategorischen Konjunktivs** يا ناسيده ويناو په بنسټ دروغ هغه دغوښتنې زياته پيښيدونکې بڼه ده.

ويناړولونه يا وينابڼې:

درې Modi مودوله يا ويناړولونه شته: اينديکاتيو، کونيونتيو اوايمپيراتيو

اينديکاتيو Indikativ نومينال وينابڼه ده: ته ځې، هغه ځي او داسې نور.

کونيونکتيو يا ناسيده وينابڼه: غوښتن- يا هيله بڼه: زه به لاړ شم، ته به لاړ شې.

ايمپيراتيو Imperative امربڼه: لاړ شی.

Konjunktiv ناسيده وينا:

کونيونکتيوپه هغه حالتونوکې کارول کيږي، چې ريښتونی نه، بلکه يوائې شونی يا ممکن وي. يا دا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات وخت وينا په ناسيده ويناکې د امکان په چاپيريال کې راځي، دا د امکانبڼه هم بلل کيږي. کونيونکتيودا نه ښايي، چې يو څه شوني دي.

زه به لاړ شم، ته به لاړ شي اوداسې نور.

دا موضوع پوره اوږد او په زړه پورې د خبروڅه لري.

دا څه ليکنې مې چې وکړې، نود ژبې سره مې مينه نوره هم زياته شوه اوداسې وايم، چې په دې زاړه بدن يا تيروخت د ژبې زده کړې شم.

دا زما يوه مشوره ځوانانو اوپه پوهنه کې هڅاندو ته ـ په هره پوهنه کې چې وي- دا ده، چې بې له يوې پرمختللې دباندنۍ ژبې – چې وړانيزمې انګريزي ده- هيڅ نه کيږي، موږډېر د زده کړو وروسته پاتې ټولنه يو اوژبه موتوانمنده، خو هم وروسته پاتې ده او هرڅه بايد له بلې ژبې راونيسو.

ډاکترماخان ميرۍ شينواری

فورمال سماند Formale Logik

.... ۳۶ ....

د فورمال سم اند لاندې په ټوليزه توګه يو سم اند پوهيږو يا يو سم اند په نخښه کيږي، چې دا د ويناو سم انديزو بڼو منځ کې اړوندوالي او د دې بڼو منځ کې د رابيليدنې -او د لاس ته راوړناړيکو سره بوخت وي يا ځان بوختوي.

په دې تنګې يا نږدې يا راټولې موخه په ټوله کې سم اند داسې په نخښه کيږي، چې دا د ويناو اوپايلاسته راوړنو يو په دباندنۍ بڼه (فورمال) انځور کاروي.

يا دا: د فورمال سم اند په ورشوکې انتيتيزې د هغې د اړونده تيزې په نه-والي کې پوهيدل کيږي. تيزې يعنې پ پورې انتيتيزې هم اړه لري (،، نه پ). د انتيتيزې رښتياوالی ،، ناسم يا نارښتيا،، دی تر هغې چې همغه تيزې ،، رښتيا يا سمه،، وي، او په څټ.

.... ۳۳ ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله هرې انتيتيزې ته ټيک يوه تيزې شته. تيزې او انتيتيزې نه شي کيدی هممهاله ،، رښتيا،، او نه هممهاله ،،ناسم يا نارښتيا،، وي.

بيلګې:

تيزې: دا کور سور دی.

انتيتيزې: دا کور سور نه دی

تيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو.

انتيتيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو ی نه دی.

دا قناعت بيرته د فيلوسوف هيګل ترياډي Triade تيزې، انتيتيزې اوسينتيزې ته ځي.

پراګماتيکي: د هغې کړنې کړنه ده چې اړيينه وي بايد وشي او ښوول شوی وي، چې په رښتيا کار ورکوي يا په رښتيا کيدی شي.

لنډ: هغه څه چې کړوني وي، بايد وشي

Logik سم اند يا منطق

مانا يا ترپپوهېدنه:پوهنه، د جوړښت پوهنه، د فکرکولو ښه اولارې يا قوانين، د ورکړشوو ويناو په بنسټ پايول، فکرپوهنه يا فکرپوهيدنه، د اړيين فکر پوهيدنه، اندپوهنه يا سم اند.

سرچينه: وروستی لاتين لوجيکا(يونانيlogikḗ = د اند پوهنه، logikós ته = هوښيارتيا اړوند)

پيژند: د لوګيک سره ((von logikè altgriechisch λογικὴ τέχνη زوړ يوناني وی, انديز يا فکري هنر,denkende Kunst‘).

په ټوليزه توګه هوښياره پايونه او په ځانګړې توګه د هغه پوهيدنه يا پوهه – د پايونپوهيدنه - يا پوهنه يا هم اندپوهيدنه – په نخښه کوي. په سم اند کې د دلايلو جوړښت نظرد هغه

وباوريوالي ته خيړل کيږي، د وينا (د وينا پيژند د شميرپوهنې سم اند کې وګوری) د منځپانګې څخه خپلواک. همدا په دې موخه سړی د ،، فورمال،، سم اند څخه هم غبړيږي. په رواج يا ورځنيډوله سم اند د فلسفې يوه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلیز ورځنې یا رواجي سم اند ګاونډ ریتوریک یا د خبرو هنرته ځان ودیز کړ یا وده وکړه. په شلمه پیړۍ کې د سم اند لاندې سیمبول لوجیک یا سم اند پوهیدل کیږي، چې دا د

.... ۳۴ ....

شمیرپوهنې (د شمیرپوهنې سم اند هم دلته داسې لږ راوړم) په دننه کې اوتیوریتیکي اېنفورماتیک کې کارول کیږي.

بیلګه:

دواړه سپي رښتیا اونارښتیا هوسۍ پرابلم ښکار کوي، سم اند د تورې سیلوګیزم (–سم اند) سره په وسلوبار پسې بیړه کې دۍ. کېن لاندې پریمینا دس، په یوه سمڅ کې، د سم اندیزو دلایلو فلسفې کې تم شو.

Syllogismus: (رښتیا لاسته اوړنه؟؟ بیلګې څخه ښه پوهیدلی شو): سم اند، چې له دوه نیونو یوه رښتیا لاس ته راوړنه له ټولیز څخه و ځانګړي ته راباسي.

Parmenides: د یوناني فیلوسوف پلاتون د ،، ،، یووال اوډېروالی،، لاندې یوه لیکنه.

مودرن سیمبولیک سم اند د پیداېښتي ژبې په ځای منځ ته راوړلې – یا مصنوعي ژبه کاروي(یوه غونډله لکه منه په پرېدیکات سم اند کې د بیلګې په توکه فورمالي کیږي) او په کلکه یا ټینګ پیژندلرونکی پایلار کاروي.

د داسې یوفومال سیستم له پاره بیلګه ویناسم اند (Aussagenlogik) (دلته د اتومي ویناوو په ځای توري کارولکیږي(زما د سم اند کتاب)) دۍ.

سومبولیک سم اند شمیرپوهنیز سم اند هم بللکیږي یا په راتنګه موخه فورمالیک سماند.

-- Philosophische Logik فلسفي سم اند یا - منطق

فلسفي سم اند د بیلابیلو سم اندونو یو ناتیز (پخ ؟) راټولشوی وی دۍ، چې دا ټولګیزه ویناسم اند اود پرېدیکات سم اند په بیلابیلو ډولونو بدلوي یعنې تغیر ورکوي همداسې پراخوي، په لار ، په کومه کې چې د هغې په ژبه کې د دې له پاره چې د ټاکلو خبرورشو ده، په نورو اوپراتورونو(اوپریاتور په شمیرپوهنه کې یوه ټولیزه لار ده) ماړه کاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات د خبرو لاندې د ټولګيز سم اند څنګيدنه -كه لړسخته يې ووايو-، بې لارې كيدنه داسې سم اندونه انځوروي، چې د ټولګيز سم اند له ټاكلواكسيومونو(منل شوېو ويناوې) تيريږي. دا په راتنګه موخه نه- ټولګيز سم اندونه هغه ،،كمزوري،، ټولګيز سم اندونه دي، دا په دې مانا چې په دې سم اندونو كې لږ ويناوې باوري دي نسبت وټولګيزسم اند ته، خو هلته باوري ويناوې ټولګيزې هم باوري دي.

دې پورې اړوند د L. E. J. Brouwer وديزشوی Intuitionistische Logik دې، كوم، چې د duplex-negatio„ د دوه واره نه-والي" اكسيوم (د يوې وينا p د دوه واره نه-والي څخه يبرته p لاس ته راځي)

(DN)

خوندي نه لري، له كومې سره چې جمله "tertium non datur„ (د هرې وينا p له پاره باورلري:

.... ۳۵ ....

p يا نه-p)

(TND)

نوره رابيليدوړنه ده، Ingebrigt Johanssonsد Minimalkalkül ، د كوم سره چې جمله "ex falso quodlibet„ (د يوه مخامخوالي (تضاد)څخه يوه په خوښه وينا لاس ته راځي)

(EFQ)

دا خبرې اترې زما د شميرپوهنې سم اند كې پوره ځيرل شوي.

نوره نه شي رابيليدلی،همداسې په دې پورې تړلی

Relevanzlogiken، په كوم كې چې ټيک د دې بنې باورلري، په كوم كې چې د كوزال له پاره غوره(relevant) دي

بل لور ته د سم اند يادونه كوو، چې پرينځيپ يا اصول لري، كوم چې باوري نه دي. غونډاله لومړی داسې برېښي چې د ګومان له مخې دا سماندیز بنسټجمله ووايي يا افاده كړي:

كه p باورولري، نوكيدی شي p ، داسې برېښي، نوره ناسمه نه وي.

سره له دې هم دا په ټولګيز سم اند كې باوري قضيه نه ده. تر هغې ټولګيز سم اند ماكسيمال-كونسيستنت، دا په دې مانا چې تر هغې د يوه ټولګيز ګومان هره اري توانمندونه به مو يوه مخامخوالي ته لاربنودوي، دا غونډاله د يو بل اكسيوم په خير نه شي ورزياتيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ډېر ارزښتيز سماند او فوزي سم اندFuzzylogik

د ې ته پراته ډېر ارزښتيز سم اندونه ولاړ دي، په کومو کې چې د دوه ارزښتوالي پرينځيپ (زما د سماند کتاب دې وکتل شي) او زيات هم د ارستوتالس د دريم ناشونوالي غونډاله (زما د سم اند کتاب دې وکتل شي) باورنه لري، د دې لاندې د Jan Łukasiewiczد("Warschauer Schule„) د درې ارزښتوالي اوډېر ارزښتوالي سم اند.

کې شمير کارونې په Steuerungstechnik کې(د يوه حالت اغيزمنوالي، يو سيستم بل حالت ته وړل کيږي) دا کار د معلومات او خبرخپرونو له لارې کيږي) د ناپای-ارزښتوالي فوزي-سم اند کې ميندل کيږ، په داسې حال کې چېپای-ارزښتوالي سم اند د

Gotthard Günther سم اند ("Günther-Logik„) پخپله پوره کيدونکې نيونې په سوسيولوجي کې په کار راغلي.

-- نامونوتون – يا جکټيتيدونکی سماندونه
Nichtmonotone Logiken

سړی يو سم انديز سيستم مونوتون بولي، که هر باوري دليل باوري پاتې شي، که سړی نورې نيونې همورزياتې کړي: څه چې يوځل ښوول شوي، هغه په مونوتون سم اند کې هم تل باوري پاتې کيږي، يعنې هلته هم، که سړی په وروسته کې نورمعلومات هم د لاسه کړي(د ،،د،، په ځای مې،،تر،، ليکلی وو، خو وروسته مې ورته پام شو). ډېر سم انديزسيستمونه دا مونوتوني خويونه لري له دې سره ټول ټولګيزسم اندونه لکه وينا – او پرېديکاتي سم اند.

په ټولورځني او هم په پوهنيزه پايونه کې زيات (د وخت سره) تيرېدونکي پايونلاسته-راوړنې لرو، چې دا په کره سم انديز ډول باوري نه دي اود نورو څنګ کې په وروسته وخت کې له منځه بايد لاړې شي. د بيلګې په توګه وينا،، توکس يومرغه دی.،، او ،، زيات مرغان الوتلی شي.،، ،نوپايونه به دا وي، د (وخت) تيرېدنې سره سم په دې پای کوي، چې توکس الوتلی شي. مګرکه موږنورزيات معلومات لاسته راوړو، چې،، توکس پينکويين دی.،، ،نو دا پايونه بايد سمه کړو، نو پينګووين الوتنوړ مرغان نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې له پاره چې دا ډول پایونه هکپکووني انځورکړو ، نه مونوتون سم اند وده وکړه یا منځ ته رغی: دا له مونوتوني خویونو تیریږي، دا په دې مانا چې یو باوري دلیل کیدی د نورونیونو په ورزیاتونو ناباوري شي.

د دېفاولت-پایونې (ستاندارد نیونه) له امله موږ کنسکونت ته راځو، چې توکس الوتلی شي. د یوه ټولکیز-سم اندیز پایونډول له لارې موږوکړای شو وښایو، چې توکس نه شي الوتلی. په دې حالت کې دېفاولت له منځه ځي او د ټولګیز-سماندییز کونسکونت پسې کارول کیږي. دلته دا -دلته شډل لیکو- تلنلار د سواره دېفاولت-سم اند په نامه بلل کیږي یا په نخښه کوو.

ډاکتر ماخان میږی

شینواری

د شمیرپوهنې منطق یا سم اند

Mathematische Logik

د جودرې شهیدانو ته

بیل یادونه: د ا لیکنه ځانله د شمیرپوهنې مینه والوله پاره په پام کې نه ده نیول شوې، دا د هر مسلک ویونکوله پاره اړیینه ده، ځکه چې وایي شمیرپوهنه هم د فلسفې برخه ده او پرته له دې شمیرپوهنه په ټولوپوهنو کې ځغاستې.
له دې د مخه یوځو اړیینې راوړنې. له هرڅه د مخه هغه غوره پیژندونه، چې د هرچا له پاره په زیاتوپوهنوکې اړیین دي: دلته نیونه، غوښتنه، ښوونه او نور اړینخه ځیړل شوي،خو هغه د تاند درنې خپرونې په سپتمبر ۶ . ۲۰۱۹ ګڼه کې خواره شوي، مینه وال یې هلته کتی شي.

.... ۳۷ ....

سم اند (سماند) منطق (logic لوژیک یونانی کلمه ده، چې

اند(فکر) یا وی(لغات) ته وایی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وینا د ټیک یا کره فرمولولو لپاره د سم اند څخه کاراخستل کیږي د فورمال سم اند، د سم اند پوهنی بنسټ، د فکر ډول او فکر کولوقوانینو په څیر یې څیړنه د اریستو تلس(۳۸٤ تر ۳۲۲ ز۰ ک۰ ا)) له خوا کیښول شو.

د شمیرپوهنی سم اند د شمیر پوهنې د یوې برخی په څیر پرمختګ یا وده وکړه. سم اند د شمیرپوهنی بنسټ دۍ او د شمیر پوهنی په ټولو څانګو کی ننوتی.

پوهنیزه ژبه او پیداینښتي- یا طبیعي ژبه

اند (فکر) او ژبه یو له بل سره داسې تړلي، چې بیلیدنه یې ناشونې ده. په ورځني ژوند کی انسانان خپل اند په پیداینښتي ژبه څرګندوي، مګر دا د مسلکي ژبی په څیر د پوهنی(علم) لپاره بسیا نه کوي، ځکه چی د ځنو لغاتو مانا کره یا ټینګه نه ده ټاکل شوی، دا په دې مانا، چی په پیداینښتي ژبه کی یو لغات بیلی بیلې ماناوي لري د شیانوله پاره ځای اړونده بلابیل نومونه شته لکه لور(د ریبلو لور) او لور(په کومه لور) او یا څو لغاتونه ، لکه شلغم، ټیپر او منګړیتې، چی همغه یو څه یا شی په ګوته کوي۰

په مسلکی نومونو کې یو څوترمینولوجي(Terminology لاتین، یونانی: په یوه مسلک کی شته(موجود دي) د مسلکي لغاتونو ټولګه او

په همدې توګه د هغوي ښوونه ، منځ ته راوړل کیږي، چې د کلمو موخور کره یاکلک ایښوولو (ځای پرځاي کولو) د نورمي ویناو استعمال او د هغوي او د ورځنۍ ژبی وینادود څخه ګټه اخلي.

په دې ډول په شمیرپوهنه کی هم یوه پوهنیزه ژبه منځ ته راغلې، چی له پیداینښتي یا طبیعي ژبې او یوې ځانګړی ترمینولوجي سره یوځاي شوې یا په بل ډول :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنیزې ژبی او یوې ځانګړې ترمینولوژي ټولګه ده.

له دې امله شمیرپوهنه په یوه لوړه کچه ټیکوالی(Exaktheit) ، په یوه لنډ، روښانه، څرګند او له دې امله یو لیدوړ « وینا ډول» درلودی شي.

شمیرپوهنه او سم اند دواړه دیوې سمبولیک ژبی څخه د کارونی یا استعمال کار اخستی شي. د لغاتو په ځاي نخښی ایښوول کیږي، چی مصنوعي منځ ته راغلي او په ځانګړو ماناو سمبال دي.

د شمیرپوهنی پوهنیزه ژبه کې غوښتنه داده، چې باید په کلکه او روښانه توګه د ریښتونو (Realität واقعیتونو) شیانوObjects، د هغو شمیرنیزو خیرو او د دې لپاره پیدا یا منځ ته راغلو نخښو منځ کې توپیر وکړي. شیان له انسانانو احساسیږي، د یوه ذهنیت (Abstruction ابسترکشن) له لارې په یوه کلیمه خیره (متصور؟) کیږي او شته والی یې د یوې نخښې جوړخت construction ممکنوي. خیره کوونه یې د شمیرنې شیان دی او یوه «نخښونه» غوره کوي، چې دیوه نوم اوزیات وخت د یوې نخښې په خیر ځان نیسي یا ځان څرګندوي، د بیلګې په توګه : لکه هر پیدایښتي ګڼ د یوې نخښې داسې په نامه ګڼخښې له لارې انځوریږي۰ دا نخښه خیفر Ziffer یا ګڼخښه، چې عربې همغځ صفر دی, بلل کیږي۰ داسې نخښونې دبنسټیزو نخښۇ څخه منځ ته راغلي. په درسي ځاي سیستم کې بنسټیز خیفرونه یا ګڼخښې په لاندی ډول دي: ۰ ، ۱ ، ۲ ، ۳ ، ٤ ، ٥ ، ٦ ، ۷ ، ۸ ، ۹ ۰

د شمیر پوهنی سم اند بنسټیزې کلمي

۱ثابتی(همغه یا تل همغه، همغه ارزښتیزې) ، اوښتونی یا اوړیدونی یا واریابلې ، ترمونه

Constants, variables, terms

په شمیرپوهنه کې شیان، د شیانومنځ کې اړیکې او د شیانو تړنې په نخښو(سومبو-لونو) انځوریږي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – شمیرپوهنیزې نخښې

- د ثابتو(تل همغو) لپاره نخښې (علامې) دا د يوه کره ټاکلې مانا لپاره نخښې دي يانې تغير نه خوري، لکه ۷ ، ۱۲ ،e, pi او يا که دا د مخه څيره رانه یوناني پي πاو داسې نور

–د اووښتونو يا واريابلو لپاره نخښې: دا د يوې ورکړ شوې ډيرۍ (په ډيرۍ پوهنه کی روښانه کيري) داسې په زړه پورې توکی لپاره يوه نخښه ده، کومه چی د

.... ۳۹ ....

– اووښتونوبنسټډيرۍ بلل کيري، دا په لاتين تورو په نخښه کيري او کله کله په اندکس(ز۰ایندکسونو) یا پيژندنخښه index(ز۰ پيژندنخښې Indices) چې ایندکس د تورو ښنو ته راځي په نخښه کيري۰ لکه

$a_1, a_2, b_j; i = 1, 2, 3, \ldots, x_j$ يا

a1;a2;a3;...ai.; i0 1,2,3,......

داسې مناسب ليکنه يې نه ده، خو اړيم، چې داسې يې وليکم، بل ډول ن ج ته نه شي پورته کيرى.

اړيکنخښې :

دا د شيانو اوګڼونو منځ کې د اړيکو نخښې دي لکه < , >، $\leq$, = , $\geq$

- د نښلونو،کارونو، تړنو يا عمليونخښې : لکه زياتون-، کمون- ، ځل-، او ويش نخښې:/، : +, -, *

- تخنيکې نخښی : لکه سيميکولوم („ „)، نوکان ( ) او نور ډولونه يې او کوما ،

د نخښو لړۍ : که نوکان، واريابلی(اووښتونې), ثابتی او د هغوي يوځاي ايښودل د اړيکو- ، نښلونو- ، او تخنيکی نخښو يوځاي ايښوول موخه ور يا هدفمند يو په بل زيات شي، نو يوه د نخښو لړۍ ترې منځ ته راځی۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه :

الف : د3.(1 + 2a) – a + 144 یوه د نخښو لړی ده

ب :11x =6 – 3a).(b – 12)، دا د نخښو لړی نه ده، ځکه چې د نخښو لړۍ موخه وره نه ده ایښوول شوې، د برابرنخښې د مخه نوک نه شته، دا په دې مانا، چې له دې څخه څه نه پوهیږو۰

۲ – ترمونه terms, Termen : ترمونه مودمخه لږ روښانه کړل،نور زموږ له پاره دلته بسیا کوي.

بیا

د شمیرپوهنې سم اند نو څه شی دی؟

.... ۴۰ ....

داسې یې را ساده کوو: د شمیرپوهني سم اند(منطق) د وېناو سره سر او کار لري.

وینا څه شی دی؟

وینا Aussage

دا چې انسان د خپل چاپېریال د ټولو شیانو او پیداینښتونو سره لاس په ګریوان دی، نو پوښتنې او هیلې رامنځ ته کیږي،غوښتنې لري او وېناوې کوي، په کومو وېناو کې، چې شیان او رېښتونی(واقعیتونه) بیرته هنداره (منعکس) کیږي یا په یوه څه یا شي، چی وینا کیږي، نو موخه ترې د هغه څه ریښتونې څانیونه ده۰ یوه وینا په واقعیت کې ټیک هلته ریښتیا ده، کله، چې په هغې کې شي حالت یا بهتره شي څانیونه په ریښتونې شته یا موجود وي، په بل حالت کې دا وینا ناریښتیا (غلطه) ده.موږ نیسو، چې دا څه دې په شمیرپوهنه کې کره ټاکلي وي او پریکړه دې پرې کیدی شي.

زه هڅیدلی یم، چې څو د شمیرپوهنې سم اند پیژندونه له تاسوشره شریک کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پژند(تعریف) :

وینا د یوه شی ، څرنګوالي (چې څنګه دی)، د هغۀ بیرته هندارونه ده. (دا په دې مانا، چې وینا یو شی په وینا کې همهغسی ښایې لکه څنګه چې دی له دې امله شي هندارونه یامنعکسونه)، چې د ژبی له لارې وړاندې کیږي یا په همدې ډول په نخښه کیږي.

یا په بل عبارت وینا د کلیمو داسې هدفمند یوځایوالی یا یوځای ایښوول دي، چی د یوه شی ځاننیونه او د شیانو ریښتونې اړیکی بیرته هنداره کوي او موخه وردی، چې د هغه دریښتیاوالی پوښتنه رامنځ ته کړای شي.

یا په بل ډول :

د وینا لاندې سړی یو ژبنی یوون، یا یووالی) واحد (unit ,Einheit پوهیږي، کوم چې د شي اړیکی (د شي څرنګوالی) بیانوي. دلته دا مهمه نه ده، چې دا وینا په کومه ژبه، په پیدایښتي (طبیعي) او که په مصنوعي ژبه ویل شوې (افاده شوي) دا هم غوره نه ده، چې دا وینا د پیدایښتي پوهنو لپاره ده، د هوا حالاتو لپاره او که د بازار د نرخ لپاره٠

په بل او ورځني ډول: یوه وینا یوه جمله ده یا فرمول دی، چې یا رښتیا او یا نارښتیا ده. داسې هم ویل کیږي، چې وینا یو «رښتیاارزښت » ،، رښتیا یا نا رښتیا ،، لري.

یانې : د شمیرپوهنې سم اند لپاره پریکړی د وینا « ریښتیا ارزښت»(رښښتیا یا نارښتیا) دی. نور خویونه په راتلونکی کې نه څیړل کیږي.

دلته مو دا زیات وڅیړه، خو اوس یې داسې لنډ لیکم:

د وینا لنډ پیژند:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینا د ویونو موخه-ور(موخور) ځنګ په ځنګ ایښوونه ده، چې یو ،،رښتیا ارزښت،، رښتیا یا نارښتیا ولري، دا په دې مانا چې وینا ښتیا یا نارښتیا ده.

ویناوې د لاتین په لویو تورو *A , A په نخښه کوو او داسې نور٠

د دوه ارزښتوالی اصول یا پرینځیپ جمله

هره وینا یواځی یو ممکن « ریښتیا ارزښت» لرودۍ شي، دا په دې نامه، چی وینا یا ریښتیا ده او یا ناریښتیا. (د دریم نه والی اصول یا پرینځیپ)٠

دا په دې ماناو چې ددې دوه ارزښتونو منځ کې بل ارزښت ناشونی دۍ. دوه ارزښتوالی او د دریم نه والی باید سره بدل نه شي.

که یوه ژبنۍ افاده یا وېینه د وینا په څیر ترتیبوو، دا بیا دلته ارزښتناکه ده، چی د وینا ارزښت حتمآ باید څرګند یا معلوم نه وي٠ که بالاخره ټوله پوهنه د رښتیا لور غوره کړي وي، بیاهم موږ څرګند ژبنیو موادوته اړ یو، چی د هغه شي ځاننیونه افاده کړاي شو یا وویلی شو، د کومو په شته والی یا نه شته والی، چی پریکړه وشي٠

ټولې ویناوې له دې امله په دوه ټولګیو یا کلاسو ویشل کیږي، د رښتیا ویناو ټولګی او د

نارښتیا ویناو ټولګی یا کلاس(صنف)٠

که وینا ریښتیا وي، نو ریښتیا ارزښت یې ریښتیادۍ او پ.

ه wیا ر یې ښایو، که وینا ریښتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت ناريښتيا ولري ، نو په f يا،، نه،، يې ښايواو وايو، چې د وينا ريښتيا ارزښت

ناريښتيا دۍ

تکرار : هره غونډاله، چی « ريښتيا ارزښت» (ريښتيا يا نا ريښتيا) ولري، وينا بلل کيږي

بيلګې:

غونډاله (جمله)

الف : » د کابل سين د کونړ له سين سره ګډيږي«ريښتيا وينا ده٠

ب : 7 = 4 + 3ريښتيا وينا ده

پ : » ٦ لومړنی ګڼ دۍ« دا ناريښتيا وينا ده.

(دګڼونو په برخه کې لومړني ګڼونه کتلکيدی شي)

پوښتنجملی : » ته د خو کالو يې ؟ « نه شي کيدی يو ريښتيا ارزښت باندې تنظيم شي٠ له دې امله وينا نه ده٠

نورې بيلګي :

ويناوې دي:

(دپيتاګوراس (فيثاغورس) جمله٠

د دوه ولاړ اړخونو(کاتيتونو) څلوريو يا مربعګانو زياتون د هيپوتينوزې(اوږده اړخ) د څلورۍ يا مربع سره برابر دۍ.

نورې بيلګې :

سرک لوند دۍ

ټول سپي خطرناک دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

3 > 5

د دي پرخټ یا مخامخ یا پر خلاف یا برعکس :ویناوې نه دي:

د کابل ښار

NaCl

لمده کوڅه

د افغانستان د خلکو ژوند په دیرش کلن جنګ کې

لاندې ویناوې:

کیمیا یوه طبیعي یا پیدایښتي پوهنه (علم) ده

۷ پر دریو بی له پاتې (باقي) نه ویشل کیږي

د وینا «ریښتیا ارزښت » ریښتیا لري.

لاندې ویناوې برلین یو کوچنۍ ښار دۍ

3 > 5 پنځه له دریو کوچنۍ دۍ

ټول لومړنې ګڼونه ناجوړه (طاق) دي

کابل د کونړ پر سین پروت دۍ

هره یوه له دې وېناو « ریښتیا ارزښت » نا ریښتیا لري

د وینا خیرونو یا فنکشنونو څخه هم دا یوه دلته راوړم، داسې بهنامهد

وینا نه-والی:

نه-والی(نفی)Negation

(c) ketabton.com: The Digital Library

P دې يوه وينا وي.د وينا تړاو يا ويناتړنی «نه-والی»: ديوی وينا P نه-والی. هغه وينا ده چې هلته او يواځی هلته د رېښتيا ارزښت نارېښتيا لري، چیP رېښتيا ارزښت رېښتيا ولري.

موږ د وينا P نه-والی نفی په Pنه سره ښايو . دلته يې د شميرپوهنيزې ليکنوتيريږو.

.

.... ۴۲ ....

د يوې وينا دوه واره نه والی بيرته همهغه د مخه وينا ورکوي يعنې Pنه نه بيرته P ورکوي.

بيا : دوه واره نه والی د همغې لومړنۍ وينا رښتياارزښت لري

د ډاکتر ماخان ميړي شينواري کتابونه يا ژباړې او ليکنې

د ډاکتر ماخان شينواري پوهنيز کارونه، ځانګړي دي، دا په دې مانا چې د نورو پښتو ليکنو سره د پښتو ژبې له مخې پوره توپير لري او سوچې بوچې نوې دي. په لاندې ډول:

۱ – ډاکتر شينواري نړدې څلوېښت کتابونه د شمېرپوهنې ريښه کې په پښتو کړې، دا په دې مانا، چې د عربي ويونو په ځای يا يې نوره هم ښه د مسلکي نومونو انډول پښتو ويونه ليکلي.(دا انډول نومونه په پښتو کې شته، جوړ شوي نه دي)

۲ – په درې کتابونو کې يې فزيک هم په پښتو ليکلی، دا په دې مانا، چې پوهنيز او مسلکي ويونه په پښتو دي، چې دا هم د پښتو ژبې له پاره لومړی ځل دی.

۳ – دوه کتابونه د ژبې په هکله، چې هلته هم د نورو ليکوالانو د ليکنو د سمون سره سر او کار لری ، چې نوموړی په کې تراوسه ځانله دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه په دې نورو ليکنو کې هم. ملامتي به د نومړي وي، خو وايي، چې کړنې يې د ژبلار سره سمې او سم انديزې دي.

که ژبسمون، چې بيا هم ډېر غزېدلی او چاپ ته چمتو دی، هغه ويونه د څېړنې لاندطې نيولي، چې ناسم ژبې ته را ننباسل شوي.

زما زياتې ليکنې له پخوا په ټول افغان او اوس همداسې هغه زيات يې د تاند په خپرونه او د دعوت خپرونه کې خواره شوي او نور هم دا کار پسې روان دي.

د ډاکتر ماخان شينواري چاپ او ناچاپ ليکنې:

<u>1988 Vienna (Austria):</u>

<u>لومړی:</u>

.... ۴۵ ....

H.K. Kaiser , M. Shinwari : Aproximation compact topological algebra : contributions to general algebra 6 ; Page 117 – 122

<u>1987 Vienna (Austria):</u>

<u>دويم:</u>

لومړی- Interpolation und Aproximation durch Polynime in Universalen Algebren . Diss . Uni. Wien

دويم-   *Interpolation and Aproximation by Polynome in universal Algebras, Dissertation at the University of Vienna/Austria*

لاندې د شميرپوهنې پښتوټول کتابونه په المان کې د ،، افغانستان کلتوري ودې ټولنه،،له خوا چاپ شوي دي

<u>2000 Bonn (Germany):</u>

دريم   :د شميرپوهنې ستر کتاب   :د شميرپوهنې برسيره د انجنري، فزيک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زده کوونکو لپاره)دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب   په ۹۰۰ مخونو کې چاپ او دا نوې لیکنه به یې څنو ځایونو غزېدلې او ځنې ځایونه ترې لرې شوي دي(

2003 Bonn (Germany):

څلورم   :ځمککچپوهنه)هندسه(، په سلو، زرو کې شمیرنه، د ګټې – او کټې د کټې شمیرنه ، د اختمالوالي شمېرنه کتاب د ښوونځي ټولې اړتیاوې پوره کوي

2003 Bonn (Germany):

پنځم   :الجبرونه)د الجبر بنسټونه دي ketabton:com ( )ته پورته شوی(

2003 Bonn (Germany):

شپږم :د شمیرپوهنې   انګرېزي –پښتو ډکشنري ketabton:com (.ته پورته شوی(

2003 Bonn (Germany):

....   ۴۶ ....

اووم :د شمیرپوهنې الماني ـ پښتو -او پښتو الماني ډکشنري (ketabton:com ته پورته شوی(

Mathematical dictionary German/ Pashto and Pashto/German

2003 Bonn (Germany):

اتم :دفرنخیال برابرون   )دا کتاب په دې خانګه کې یو پیل   دی، ساده لیکل شوی ketabton:com ( )ته پورته شوی(

Differential equation Translation; An Introduction

Bonn (Germany): 2003

نهم :د شمیر پوهنې فرمولونو ټولګه

Mathematical Formulas

(c) ketabton.com: The Digital Library

2003 Bonn (Germany):

لسم : شمیرپوهنه له عربي په پښتو

1997 Bonn (Germany):

یوولسم :د افغانستان په هکله سپینې خبرې :په المان کې

،،د افغانستان روغې او بیا ابادولو ټولنه،، له خو

یادونه :له ۲۰۰۰ کال دمخه ډاکتر ماخان شینواري د ،،د افغانستان روغې او بیا ابادولو ټولنه،، له خوا درې سیاسي مجلې هم را وستلي .

ژباړې او نورې لیکنې:

: *Prof. Brinkmann. (From Brinkmann.du.de)*

لاندې د برینکمن لیکنې چې له پرینکمن ن ج ځخه ژباړل شوي دي. دا کتابونه د ښوونځي له پاره او همداسې د کانکور ازموینې له پاره ګټور دي.

.... ۴۷ ....

دولسم - شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره لومړی ټوک (ketabton:comته پورته شوی)

دیارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دویم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

څوارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دریم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

پنځلسم - د احتمالوالي شمیرنه د ښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

شپاړسم – احصایه یا ستاتیستیک دښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کتابونه د شتوټګارت د پوهنتون د استادانو د لکچرونو څخه چې د شتوټګارت پوهنتون ن ج څخه خپاره شوي را ژباړل شوي.

اولسم – انالیزی ۱ ketabton:com) ته پورته شوی)

اتلسم – انالیزې ۲ ketabton:com)ته پورته شوی)

نولسم – کربنیز الجبر ketabton:com)ته پورته شوی)

شلم - د شمیرپوهنې بنسټونه ketabton:com)ته پورته شوی)

یوېشتم - د فرمولونو ټولګه ketabton:com)ته پورته شوی)

دوه ویشتم – فنکشنل انالیز ketabton:com)ته پورته شوی)

درویشتم – وکتور شمیرنه ketabton:com)ته پورته شوی)

نورې ژباړې

۱۳څلرویشتم – له grundstudium.info/linearealgebra/www. څخه:کربنیز الجبر ketabton:com)ته پورته شوی)

پنځویشتمGeorg Gutenbrunner – ګېونپوهنه یا د اعدادو تیوري (ketabton:comته پورته شوی)

.... ۴۸ ....

Bonn (Germany):

شپږویشتم - د شمیرپوهنې ستر کتاب دویم چاپ لومړۍبرخه :د پوره تغیراتو سره : دا کتاب د شمیرپوهنې برخې برسیره د انجنرۍ، فزیک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زدهکوونکو لپاره پوره ګټور دی .په کتاب کې د اړتیا سره زیاتونه او کونه راغلې ketabton:com) ته پورته شوی)

اوه ویشتم- د شمیرپوهنې ستر کتاب دویمه برخه ketabton:com (ته پورته شوی)

اته ویشتم - څمککچپوهنه)هندسه (دویم چاپ د پوره تغیراتو سره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم – الجبر بنسټونه دویم چاپ له تغیراتو سره (ketabton:com ته پورته شوی)

دېرشم - ډېرۍ پوهنه یا سټ تیوري ketabton:com)ته پورته شوی)

یودېرشم – د شمیرپوهنې سم اند)منطق ریاضي (ketabton:com) ته پورته شوی)

دوه دېرشم - د یو څو شمیرپوهانو ژوندلیک ketabton:com)ته پورته شوی)

دریدېرشم – د شمیر پوهنې ګډې وډې لیکنې

خلوردېرشم -داهم ژباړه ده، خو لیکونکی یې متآسفانه راخخه نابلد شوی :د مشتق او انتیګرال شمیرنو ته تمرینونه او اوبیونې یا حلونه یې ketabton:com)ته پورته شوی)

پنځه دېرشم – د شمیرپوهنې انګریزي پښتو او عربي +درې ډکشنري

شپږدېرشم – د شمیرپوهنې پښتو انګرېزي ډکشنري ketabton:com) ته پورته شوی)

اوه دېرشم – د شمیرپوهنې پښتو ډکشنري د شمیرپوهنیزو ویيونو په پښتو روښانه ونه ketabton:com)ته پورته شوی)

اته دېرشم - د زړه له کومې)دا هغه لیکنې دي، چې ځنې یې په نړیول جالونو کې خپرې شوې دي(.

نه دېرشم – د افغانستان په هکله سپینې خبرې، چې وبه غزیږي.

نوري لیکنې، چې په ژباړه یې پیل شوی، خو لا پوره نه دي

خلوېښتم –د شتوتکارت پوهنتون لکچرنوټونو څخه ، چې د شتوتګارت پوهنتون ن ج څخه خپریږي :د ګروپونو تیوري ketabton:com)ته پورته شوی)

-د ښوونځي لپاره فزیک د برینکمن لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پنځم ټولګي څخه تر اووم ټولګي پورې ژباړل شوی)دا چې زما دویم مسلک فزیک دی، دا لیکنې ژباړم .دا هم د دې لیکوال یوه ډېره ښه لیکنه ده، چې -د شمیرپوهنې په څیر -دلته هم زیات تمرینونه د حل یا اوبیونې سره په کې راغلي او ماته زیات ګټور برېښي (او دالاندې د برینکن څخه راژباړلي

یوخلوېشتم - فزیک لومړی‌برخه   ketabton:com)ته پورته شوی)

دوه خلوېښتم – فزیک دویمه برخه .برېښنا پوهنه .همدا کتاب) .
ketabton:comته پورته شوی)

درېځلوېښتم – د پوهنې وزارت له خوا چاپ د ښوونځي شمیرپوهنې کتابونو ته کتنه .دې کتاب کې د ښوونځي کتابونو د هر کتاب یوې برخې ناسمونونو ته ګوته نیول شوې او ناسمونونه بیا سم شوي هم دي).
ketabton:comته پورته شوی)

څلورڅلوېښتم – د فزیک کوچنی ویونو دکشنري) ketabton:com ته پورته شوی)

پنځه خلوېشتم – پرېپوزېشن یا اړیکویونه.) ketabton:com ته پورته شوی)

شپږڅلوېشتم = ژبسمون(پښتو کې ناسم راننوتي ویونه، چې سم شوي دي)

اوه خلوېښتم – پښتو ژبلار یا ګرامر ۲۰۲۰

اته خلوېشتم – ژبسنوم (که غواړی دویم غزېدلې لیکنه) : له پخوانی لیکنې څخه نوی شوی او پوره غزېدلی ۲۰۲۰.

تازه لیکلي خو تراوسه کتابتون ته نه دې پورته شوي او دا د ځانله لیکنو په توګه له درې کاله را په دېخوا د تاند او په دا ورسته کې د دعوت او همداسې د نورو د ج څخه خوريري او خواره شوي دي. په دې کتاب کې د پښتو ناسم ننوتي ویونه څېړل شوي ناسمونونو ته ګوته نیول شوي او په دلایلو روښانه شوي، چې ژبمینوالو لهپارهيې لوسته او ګوتنیونه اړیینه ده.

نهه خلوېښتم – داسې څه له فلسفې ۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوسم – ژبې مري او نورې لیکنې ۲۰۲۰

ډا کټر شینواری لیکني چېرته میندلکیږي؟:

زما نږدې ۳۹ نه ډېر کتابونه په کتابتون ټکی کوم Ketabton.com زما د غزیز او ان د ښوونځي له وخت ملګري، خو له ما پوره ځوان ستانه میر زهیر شینواري ځوي زما د ګران ځوان وراره ګل شمشاد زهیر شینواري له خوا خواره شوي او هیله ده، چې دا نور به هم زر تزره راته خواره کړي، چې ډېره مننه ترې کوم.

د ډاکتر شینواري د پوهنیزو هلو ځلو له امله ستاینلیکونه:

۱ – د افغانستان کلتوري ودې ټولنه. جرمني

۲ – د افغانستان کلتوري ټولمه کولن میشنیش

اړیینه یادونه: د ښوونځي نهم ټولګي شمیرپوهنې کتاب کې مې نوم لیکل شوی، خو ما په کې څه نه دي لیکلي.

د دولسم ټولګي له پاره یې پښتو او دري کتابونه لیکلي وو، چې هغه بیا په بل نامه چاپ شو او پوره ناسمونونه یې درلودل، پرته له هغو پوښتنو یا نور جملو اوبیونو یا حلونو څخه، چې هغه همغه د ډاکتر شینواري د لیکنې په کې پاتي وو او د ده نوم هم په کې نه وو. د پوهنې وزارت او تر جمهورریس پورې یې لیکنې ولېږلې، خو د نصاب استادانو په غوښتنه یې د نورو کارونو څخه ډډه وکړه، وايي، چې څه مې بې له دې هم نه شو کولی

.

.

.

.

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

د ډاکتر ماخان میرې شینواري ژوند ته یوه لنډه کتنه

نوم: ماخان (په لومړي ځل یې نوم ،،میرې،، وو، چې
د رحمابابا لیسه کې نوملیکلو وروسته ماخان باندې
بدل شو)

د کورنۍ نوم : شینواری

د پلار نوم: ارواښاد نورالرحمان

د مور نوم: ارواښاده پستو

د نیکه نوم: ارواښاد حسن خان

د نیا نوم: ارواښاده صبربي بي

دزیږیدو کال :ډاکتر ماخان شینواری د ۱۹۴۶ ز ک د سپتمبر په ۱۵ نېټه زیږیدلی دی)دا خو هغه رسمي ز ک دی .سمه نیټه یې ۱۳۲۲ او ۱۳۲۰ ش ه کلونو منځ کې باید وي، خو تره مې وایي ۱۳۲۰ ه ک دی(

د زیږیدو ځای: ننګرهار د شینوارو د هسکې مېنې ولسولي په مورګې کلي کې زیږیدلی.د مورګۍ غارخلي کلي کې د لمنځتون استادانو څخه له قرانکریم تر پنجکتاب، خلاصه، مونیه، ګلستان پورې، چې دا مو بیا په ښوونځې هم لوستل، لوستلي، خو بې له دې چې پوره پرې پوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليوالي ښوونځي :له ۱۹۵۱ تر ۱۹۵۴ پورې د هسکې مېنې مورګۍ لومړني ښوونځي، چې دی يې هم د لومړنيو زوکوونکو له ډلې څخه وو.

د رحمان بابا لېسه :له لومړي او بيا له دريم تر ۱۲ ټولګې پورې له ۱۹۵۴ تر۱۹۶۵ پورې.

دی د رحمان بابا ليسه کې له دريم تر ۱۲ ټولګي پورې د خپل ټولګې اولنمره پاتې شوی.

۱۹۶۶ ز ک د کابل پوهنتون دطب پوهنځي په همدې کال کې

۱۹۶۶ ز ک د سپتمبر مياشت د ښوونځي برس له لارې اتريش ويانا ته تګ.

۱۹۶۶ تر ۱۹۶۷ کال پورې ويانا اړوند مودلينګ کې د الماني يا ښه يې اتريشي ژبې او د ديارلسم ټولګي لوست.

اکتوبر ۱۹۶۷ د وينا پوهنتون کې نومليکنه، چې د پوره زياتو ستونځو سره په ۱۹۸۹ ز ک کال کې د ډاکترۍ په اخستلو بريالی شو(دا نو پوره ستونځې دي).

له۱۹۸۷ ز ک تر ۱۹۸۸ ز ک د فبروري تر پای د دباندنيو چارو وزارت کې مامور .

د ۱۹۸۸ مارچ څخه تر ۱۹۹۲ جون پورې په بون جرمني کې د افغانستان جمهوريت سفارت کې د سفير دندې د شارژد افير)صفر نه وو (تر نوم لاندې .

له هغې وروسته په جرمنې کې سياسي پناه.

د ۲۰۰۴ ز ک جون څخه د ۲۰۰۵ ز ک جنوري پورې د کابل علومو اکادمي د پيداېښتي پوهنو څانګه کې دنده.

له ۲۰۰۸ ز ک د مارچ څخه د ۲۰۰۹ زک دسمبر پورې د رياضي څانګه کې د پوهنې وزارت درسي نصاب کې دنده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخان شینواري بې کاره نه دی او لږ تر لږه له ۹۷ ۱۹ څخه همدا د کتابونو لیکلو او د ژباړې دنده په غاړه اخستې، چې خپل فکر تر شونې پولې پورې تازه وساتي .

ماخان میرې په ۱۹۷۲ کې له لرې د میرمن ښاپیرۍ سره واده شوی، چې د واده خبر ورته اتریش ویانا ته ورغلی .

ده د میرمن ښاپیرۍ سره په ۱۹۶۳ ز ک کې کوزده کړې وه.

دوي ته لوي څښتن په اتریش ویانا کې د مای په شلم ۱۹۷۹ ز ک دوه بچیان وبخښل، چې څانګه او اباسین نومیږي .څانګه په المان کې د پوهنتون علمې همکاره هم وه او د حقوقو ډاکتره ده او اباسین ملي اقتصاد او ټولنیزه سایکولوژي لوستلې .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library